

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
PRÁVNICKÁ FAKULTA
KATEDRA PRÁVA ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Název: PRÁVNÍ ÚPRAVA NAKLÁDÁNÍ S GENETICKY MODIFIKOVANÝMI ORGANISMY
A PRODUKTY**

Vypracovala: Gabriela Bálková

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Vojtěch Stejskal, Ph.D.

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a že jsem v ní vyznačila všechny
prameny, z nichž jsem čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.

V Praze, dne 10.3.2007

.....

podpis

OBSAH

ÚVOD	4
OBECNĚ KE GENETICKY MODIFIKOVANÝM ORGANISMŮM	5
1.1 HISTORIE	5
1.2 OCHRANA PŘED ZDROJI OHROŽENÍ ŽIVOTNÍHO PROSTŘEDÍ	6
1.3 BIODIVERZITA	6
1.4 POJEM GENETICKY MODIFIKOVANÝ ORGANISMUS	9
1.5 PRINCIP PŘEDBĚŽNÉ OPATRNOSTI	11
1.6 RIZIKA VERSUS VÝHODY	14
1.7 MÝTY O GENETICKY MODIFIKOVANÝCH ORGANISMECH	18
1.8 MONSANTO	20
1.9 PĚSTOVANÉ GENETICKY MODIFIKOVANÉ PLODINY	21
1.10 EKOLOGICKÉ ZEMĚDĚLSTVÍ	22
1.1.1 ZDRAVOTNÍ NEZÁVADNOST POTRAVIN VYROBENÝCH Z GENETICKY MODIFIKOVANÝCH ORGANISMŮ A JEJICH OZNAČOVÁNÍ	26
ÚPRAVA GMO NA MEZINÁRODNÍ ÚROVNI	30
2.1 ÚMLUVA O BIOLOGICKÉ ROZMANITOSTI	30
2.2 DALŠÍ MEZINÁRODNÍ SMLOUVY	32
2.3 AGENDA 21	33
PRÁVNÍ ÚPRAVA NAKLÁDÁNÍ S GENETICKY MODIFIKOVANÝMI ORGANISMY V EU	35
3.1 EVROPA A GENETICKY MODIFIKOVANÉ ORGANISMY	35
3.2 PRÁVNÍ ÚPRAVA V EU.....	37
3.3 JUDIKATURA	42
3.4 EVROPSKÝ ÚŘAD PRO BEZPEČNOST POTRAVIN	52
PRÁVNÍ ÚPRAVA NAKLÁDÁNÍ S GENETICKY MODIFIKOVANÝMI ORGANISMY V ČR	54
4.1 LEGISLATIVA.....	54
4.2 ZPŮSOBY POUŽÍVÁNÍ GENETICKY MODIFIKOVANÝCH ORGANISMŮ.....	57
4.3 PROCES POVOLOVÁNÍ GENETICKY MODIFIKOVANÝCH ORGANISMŮ.....	59
4.4 ZAPOJENÍ VEŘEJNOSTI DO PROCESU POVOLOVÁNÍ.....	61
4.5 NÁSTROJE OCHRANY	62
4.6 MONITORING.....	64
4.7 KONTROLA POUŽÍVÁNÍ GENETICKY MODIFIKOVANÝCH ORGANISMŮ	65
4.8 DOVOZ, VÝVOZ A TRANZIT	66
4.9 PATENTOVÁNÍ.....	67
ZÁVĚR	70
POUŽITÁ LITERATURA	72

Úvod

Ačkoli jsou geneticky modifikované organismy relativně novým objevem, rychle opouštějí laboratoře. Stávají se součástí životního prostředí a postupně tak vstupují do potravního řetězce. Po zrušení moratoria na uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a do oběhu, dochází dokonce k jejich nárůstu. Problematika geneticky modifikovaných organismů je proto bezesporu významná. A to nejen z pohledu výzkumného, ale i z pohledu práva a spotřebitele. Vědci se snaží najít co nejširší způsoby uplatnění geneticky modifikovaných organismů, právo o ucelené zachycení všech aspektů dané problematiky a veřejnost především o jeho porozumění.

Cílem této práce je proto poskytnout dostatečné informace o geneticky modifikovaných organismech tak, aby mohly přispět k vytvoření informovaného názoru, založeného na porozumění a ne na povrchních dojmech, které jsou často bez jasného obsahu.

Tato práce je rozdělena do čtyř částí. První část se zabývá obecnými poznatky geneticky modifikovaných organismů jakými jsou základní historická fakta, vysvětlení pojmu, kde a jaké geneticky modifikované plodiny se nejčastěji pěstují nebo čím mohou být geneticky modifikované organismy prospěšné a čím naopak škodit. Ve druhé části jsem se dotkla úpravy na mezinárodní úrovni, především s důrazem na Úmluvu o biologické rozmanitosti. Ve třetí kapitole se práce věnuje úpravě geneticky modifikovaných organismů v EU. A to především otázkám z jakých směrnic vychází legislativa EU a jak se ke geneticky modifikovaným organismům staví Evropský soudní dvůr. A konečně ve čtvrté kapitole je rozebrána stávající právní úprava v České republice, která vychází ze zákona č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty. V této části jsem se také snažila o úplný výčet právních předpisů, které se této problematice věnují. Protože jsme členy Evropské Unie a naše legislativa by měla být v souladu s právní úpravou ES, přesahuje někdy tato část svůj název a jsou v ní zmíněny i otázky týkající se Evropské Unie.

Obecně ke geneticky modifikovaným organismům

1.1 Historie

V polovině 20. století došlo k několika významným objevům, mezi než patří i poznání struktury DNA různých organismů. Praktické využití nových poznatků vedlo ke vzniku nové disciplíny kterou nazýváme **genové inženýrství** nebo **moderní biotechnologie**. Jeho snahou je upravit nebo modifikovat genetický materiál (DNA) organismu tak, aby získal novou vlastnost, nebo eliminoval nežádoucí vlastnost.

K úplně prvnímu úspěšnému pokusu s genetickou modifikací došlo v roce 1973 v Americe, kde se podařilo vyměnit dědičný materiál dvou různých organismů. Americký vědec **Herbert Boyer** z Kalifornské university objevil zvláštní enzymy, které mohou rozdělit DNA v určitém místě tak, že se vzniklé konce zase snadno spojují. Jeho kolega **Stanley N. Cohen** ze Stanford University se zase zabýval studiem malých kroužků DNA v bakteriích, kterým se říká plasmidy. Jejich společný pokus, který dohodli, vedl k úspěchu. Podařilo se jim vložit kousek cizorodé DNA – gen z žáby - do bakterie a ta začala produkovat žabí bílkovinu. Na začátku genetické modifikace byla tedy, jako u mnohých objevů, pouhá lidská zvědavost.¹

Poprvé byl přenos genů prakticky využit už v roce 1978 k přípravě lidského inzulínu.² O něco později, v roce 1983, vznikla první geneticky modifikovaná plodina a tím se otevřely dveře geneticky modifikovaným organismům v zemědělství a ve výrobě potravin.

S dnešní dobou je daleko častěji než v minulosti, spojen vznik nových technologií, které s sebou přinášejí nejen velký pokrok ale i obrovské riziko, které by mohlo odradit lidstvo od jejich používání. Pokud je riziko v porovnání s mírou pokroku zanedbatelné, můžeme jen těžko předpokládat, že se lidé kroku vpřed vzdají. Nemá tedy smysl geneticky modifikované organismy

¹ <http://www.biotrin.cz/czpages/BIOTRIN060315/Drobnik.htm>

² http://81.0.228.70/attachments/Sbornik_GMO_2006.pdf

zakazovat. Je třeba se soustředit na to, aby nově používané technologie byly bezpečné, a to nejen pro člověka, ale i pro přírodu.

1.2 Ochrana před zdroji ohrožení životního prostředí

Žijeme v době, kdy se ochrana životního prostředí stala nepostradatelná. Lidé si totiž konečně začali víc uvědomovat nezvratnost některých svých činností, ale i to, že nemáme právo ochuzovat budoucí generace o možnost žít minimálně v takových životních podmínkách, v jakých žijeme my dnes. Ochrana životního prostředí je tedy dnes častým předmětem diskuzí. A to nejen v mediích jako nástroj politického boje, ale i v laické konverzaci. Samozřejmě, že nás nejvíc zajímá, co životní prostředí poškozují. Abychom si na to ale mohli odpovědět, musíme se prvotně ptát, co je příčinou jejího ohrožení. Někoho by mohlo napadnout, že za vším stojí člověk. Následující body nám napoví víc.

Geneticky modifikované organismy patří právě mezi jeden ze zdrojů ohrožení životního prostředí. Společně s nimi do této skupiny řadíme také:

- odpady a obaly,
- záření,
- hluk a vibrace,
- chemické látky,
- živelné pohromy.

1.3 Biodiverzita

Pod pojmem biodiverzita si můžeme představit rozmanitost živých organismů, přírodních zdrojů a ekosystémů, jejichž je součástí. V této definici je zahrnuta rozmanitost života ve všech jeho formách, úrovních a kombinacích a vyjadřuje tak obecně bohatost naší planety. Biodiverzita neboli **biologická rozmanitost** je velice komplexní pojem a jeho hodnota je těžko vyčíslitelná.

Celosvětová obava ztráty biodiverzity je jedním z důvodů, proč bychom se měli zamyslet nad její hodnotou.³

Úbytek biologické rozmanitosti je konstatován mj. v dokumentech Světového summitu o udržitelném rozvoji, 6. Akčním programem nebo ve Strategii ochrany biodiverzity ČR.⁴ Jestliže se jednou zbavíme nějakého přírodního daru, budeme žít nadále ochuzeni o jeden element, kterým nás příroda obdařila. Proto je třeba zvažovat následky svého jednání. Všechno nám doposud ukazovalo, že lidé svým jednáním drasticky narušují schopnosti biosféry vyrovnávat lidské zásahy a udržovat prostředí vhodné pro život.⁵ Za posledních 50 let lidé pozměnili ekosystémy ve větším měřítku než v jakémkoli srovnatelném období v dějinách lidské civilizace.⁶

Středem zájmu ochrany přírody by měla být proto ochrana biodiverzity. Světový fond ochrany přírody definoval biologickou diverzitu jako: „Bohatství života na Zemi, miliony rostlin, živočichů a mikroorganismů, včetně genů, které obsahují, a složité ekosystémy, které vytvářejí životní prostředí“.⁷ Z toho vyplývá, že biologickou diverzitu musíme chápat na třech úrovních. Proto rozlišujeme rozmanitost druhovou, genetickou a ekosystémovou. Biologická diverzita na úrovni druhů zahrnuje veškeré organismy žijící na Zemi, od bakterií a jednobuněčných organismů až po říše mnohobuněčných rostlin, živočichů a hub. Biologická rozmanitost, ale také představuje genetickou variabilitu v rámci druhu, a to jak mezi geograficky oddělenými populacemi, tak mezi jedinci jedné populace. Biologická diverzita je konečně i různorodost ve společenstvech, v nichž druhy žijí, v ekosystémech, ve kterých tato společenstva existují a rozmanitost vzájemného působení mezi těmito úrovněmi.⁸ Potřeba zachování biologické rozmanitosti na všech jejích úrovních, ochrana přírody, šetrné zacházení s přírodními zdroji a zachování životadárných procesů v krajině jsou jednou z priorit států.⁹

³ European Academies – Science Advisory Council: A User's guide to biodiversity indicators, 2005, str. 11

⁴ Stejskal, V.: Úvod do právní ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006, str. 36

⁵ Kohák, E.: Zelená svatozář, 1. vydání, SLON, Praha 1998, str. 16

⁶ Stejskal, V.: Úvod do právní ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006, str. 35

⁷ Primack, R.B. – Kindlmann, P. – Jersáková, J.: Biologické principy ochrany přírody, 1. vydání, Portál, Praha 2001, str. 19

⁸ tamtéž, str. 19

⁹ Stejskal, V.: Úvod do právní ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006, str. 38

Základním požadavkem ochrany biodiverzity je chránit ekosystémy a přírodní stanoviště na místě výskytu a udržení a obnova životaschopných populací druhů v jejich přirozeném prostředí. Proto je důležité předvídat, preventivně omezovat a odstraňovat příčiny snižování nebo ztráty biodiverzity přímo u jejich zdroje. K plnění těchto úkolů přispívá i **ochrana právními prostředky**. Obecně lze říci, že veškeré právní předpisy, které přispívají k ochraně životního prostředí, přispívají přímo nebo zprostředkovaně také k ochraně biodiverzity. Pomineme-li ústavní základy, které jsou v České republice vyjádřeny v čl. 35 Listiny základních práv a svobod, můžeme právní předpisy, které zajišťují ochranu biodiverzity rozdělit do čtyř kategorií:

- 1) právní předpisy, které zajišťují ochranu všech rostlin a živočichů přímo nebo v rámci ekosystémů,
- 2) předpisy, které přispívají k ochraně biodiverzity tím, že poskytují ochranu rostlinám a živočichům před vnějšími škodlivými vlivy,
- 3) právní předpisy, které upravují dopady a vlivy na životní prostředí (tyto předpisy zpravidla neobsahují výslovnou zmínku o rostlinách a živočiších, ale svým obsahem s jejich ochranou úzce souvisí, protože přímo či nepřímo chrání i živé složky životního prostředí),
- 4) předpisy, které upravují ochranu biodiverzity v rámci právní odpovědnosti v ochraně životního prostředí.

Právní předpisy se tedy liší podle toho, do které skupiny je řadíme, i když hranice mezi jednotlivými kategoriemi nejsou ostře vymezeny, ale také z hlediska významnosti pro ochranu biodiverzity. Právní předpisy, které upravují problematiku geneticky modifikovaných organismů je možné svým obsahem a charakterem právní regulace nejspíše zařadit do třetí kategorie, svým významem pro ochranu biodiverzity však hranice této kategorie výrazně překračují.

Jiné dělení právních předpisů je podle přístupu k ochraně a péči o biodiverzitu. V současné době existují tři¹⁰:

- 1) druhový přístup – založený na ochraně jednoho konkrétního druhu, poddruhu a jejich populací,
- 2) uzemní přístup – chrání celý ekosystém,

¹⁰ Stejskal, V.: Úvod do právní ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006, str. 39

- 3) ekosystemový přístup – je kombinací přístupu výše uvedených. Tento přístup je rozpracován zejména v Úmluvě o biologické rozmanitosti, o které bude pojednáno na jiném místě této práce.

1.4 Pojem geneticky modifikovaný organismus

Geneticky modifikovaný organismus je podle zákona č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a genetickými produkty: „Organismus kromě člověka, jehož dědičný materiál byl změněn genetickou modifikací provedenou některým z postupů, jež jsou v bodě 1 přílohy č. 1 k tomuto zákonu“. Jde tedy o cílenou změnu malé části dědičné informace, která se přenáší na potomstvo. Geneticky modifikovanému organismu tak zůstává schopnost se dále reprodukovat.

Způsobů, jakými lze geneticky modifikovaný organismus získat, několik¹¹:

- 1) vložení cizího genu do organismu,
- 2) vyjmutím jednoho nebo více genů z organismu,
- 3) vložení genu na určité místo v genomu organismu¹².

S pojmem geneticky modifikovaný organismus úzce souvisí pojem **genetická modifikace**. Tou je podle téhož zákona: „Cílená změna dědičného materiálu spočívající ve vnesení cizorodého dědičného materiálu do dědičného materiálu organismu nebo vynětí části dědičného materiálu organismu způsobem, kterého se nedosáhne přirozenou rekombinací“. Tato definice se vztahuje pouze na právo. Z hlediska přírodních věd je totiž nepřesná, protože genetickou modifikací je každá změna DNA, jak přirozená, tak i umělá.¹³ Pro zdraví člověka a životní prostředí je však genetická modifikace vyvolaná umělým způsobem daleko nebezpečnější, proto se právo omezuje na definici, jak byla popsána výše.

¹¹ tamtéž, str. 397

¹² genomem se rozumí soubor genů buněčného jádra organismu

¹³ Damohorský, M. A kol.: Právo životního prostředí, 1.vydání, C.H. Beck, Praha 2003, str. 397

Jiné názvy, s nimiž se pro geneticky modifikované organismy můžeme setkat, jsou **geneticky manipulovaný organismus** a **transgenní organismus**. Pojmem transgenní organismus je častější pro genetiku. Oponenti geneticky modifikovaných potravin pro ně dokonce našli označení Frankensteinovy potraviny¹⁴. V Cartagenském protokolu se setkáváme se zkratkou LMO místo GMO, neboli “living modified organisms“, tj. živé modifikované organismy.

O úpravu vlastností organismů se člověk pokoušel od té doby, co pochopil, že výběrem různých rostlin nebo živočichů a jejich zkřížením je možné posílit žádoucí vlastnosti. Aniž si to tedy většina z nás vůbec uvědomuje, prošla dědičná informace zemědělských plodin během domestikace a následného šlechtění velkou proměnou. Šlechtitelé si pro dosažení žádoucího výsledku pomáhali mezidruhovým křížením nebo umělým navozováním mutací a dnešní podoba zemědělských plodin je tak v mnoha případech výsledkem tisíciletého šlechtění.¹⁵

Využití genetiky pro šlechtění zemědělských plodin můžeme tedy považovat za pokračování procesu, který začal před několika tisíci let domestikací planě rostoucích rostlin. Jaký je tedy rozdíl mezi šlechtěním dříve a dnes? Většina šlechtění v minulosti probíhala metodou pokus omyl, zatímco dnes nám rozvoj molekulární genetiky otevřel možnost zasáhnout do dědičné informace zcela cíleně. Cíl obou dvou šlechtění je nicméně stejný, a to snaha zjednodušit si určitým způsobem život. Lidé se zkrátka po celou dobu svého vývoje snaží o to, aby měli snažší život než jejich předkové. Skutečnost je taková, že dnes jsme nesrovnatelně náročnější než předchozí generace, a že naše náročnost stále stoupá.¹⁶ Otázkou je, kam až jsme schopni zajít a jaké hranice překročit...

Existuje ještě jeden důvod, proč se dnes moderní biotechnologii věnuje taková pozornost a genetická modifikace už nezůstává bez povšimnutí tak jako tomu bylo dřív. Je to tím, že metody genového inženýrství umožňují v laboratoři přenést jeden nebo několik genů z jednoho organismu do zcela odlišného organismu, například z bakterie do kukuřice. To doposud v přírodních podmínkách nebylo možné. Efekty, které může takový zásah spustit mohou být nejen nečekané a nepředvídatelné, ale i nevládnutelné. Zkušenosti s vkládáním genů navíc nejsou velké a vložení

¹⁴ Lomborg, B. – Skeptický ekolog, Dokořán Liberální institut, 2006, str. 387

¹⁵ Doubková, Z. a spoluautoři: Geneticky modifikované organismy, Ministerstvo životního prostředí, 2003, str. 9

¹⁶ Kohák, E.: Zelená svatozář, 1. vydání, SLON, Praha 1998, str. 21

genů do řetězce DNA není jednoduché. Ještě složitější je vložit gen na správné místo, aby bylo docíleno požadované změny vlastností organismu. Dokonce i při úspěšně provedené genetické modifikaci zůstává možnost, že vlivem náhodných vlivů dojde ke ztrátě nebo změně provedené modifikace. Tyto okolnosti jsou hlavním důvodem, proč muselo právo na objev geneticky modifikovaných organismů reagovat.

Na závěr bych chtěla dodat, že každý organismus se skládá z velkého počtu genů (bakterie jich má několik tisíc), a to, že např. modifikovaná kukuřice obsahuje nějaký cizorodý gen není na první pohled znát. Že se jedná o modifikovanou plodinu se zjistí až z laboratorních rozborů.

1.5 Princip předběžné opatrnosti

Princip předběžné opatrnosti (**Precautionary Principle**) patří k nejdůležitějším právním principům práva životního prostředí. Je uplatňován ve státech nejen národním právem, ale také prostřednictvím práva Evropského společenství. Hlavními důvody, které by měli vést k jeho důslednému používání v oblasti právní úpravy geneticky modifikovaných organismů jsou nevelká zkušenost a nedostatečná znalost této problematiky.

Z historického hlediska se princip předběžné opatrnosti zformoval v Evropě a Evropa měla tedy hlavní podíl na jeho počátečním výkladu. Konkrétně má princip předběžné opatrnosti své počátky v Německu, kde v 70. letech vznikl pojem **Vorzorgeprinzip**. Pojem **Precautionary Principle** je pak pouze překlad německého výrazu, i když přesný překlad by měl být **Foresight Principle**¹⁷. V počáteční fázi bylo jádrem tohoto principu přesvědčení, že bychom se měli vyhnout škodám na životním prostředí pečlivým předběžným plánováním a tím předejít přílivu potencionálních škodlivých činností. Toto přesvědčení již tenkrát v sobě zahrnovalo například předcházení nebezpečí, etickou odpovědnost vůči zachování přírodního bohatství nebo omylnost lidského chápání.¹⁸

¹⁷ <http://envirocancer.cornell.edu/Newsletter/pdf/v8i3.pdf#search=%22history%2C%20precautionary%20principle%22>

¹⁸ http://en.wikipedia.org/wiki/Precautionary_principle

Princip předběžné opatrnosti vznikl současně se vznikem genového inženýrství. Přední molekulární genetici v roce 1974 vyzvali v časopise Nature ostatní genetické vědce, aby tuto techniku nepoužívali, dokud nebudou zjištěna její rizika.¹⁹ Následovala konference, na základě které vyšla v USA směrnice Národního ústavu zdraví regulující práci s DNA, ve které byly přijaty standardy stanovující profesionální zacházení v praxi.²⁰

Na mezinárodní úrovni byl princip předběžné opatrnosti poprvé představen v roce 1984 na **Mezinárodní konferenci na ochranu Severního moře** a poté se stal součástí celé řady mezinárodních dohod. Jednou z nich je **Deklarace o životním prostředí a rozvoji z Ria de Janeiro**, která uvádí: „Tam, kde hrozí závažná nebo neodčinitelná škoda, není možné uvádět absenci úplné vědecké jistoty jako důvod k odkladu nákladově efektivních opatření, která by zabránila degradaci životního prostředí“. Jinými slovy se v této formulaci říká, že vzhledem k tomu, že nikdy nemůžeme nic prokázat absolutně, neměla by vědecká nejistota být používána pouze jako politická strategie, jejímž cílem je vyhnout se zásahu ve prospěch životního prostředí.²¹

Nejen každý právní řád, ale také každý právní systém chápe princip předběžné opatrnosti trochu jinak. V **anglosaském právním systému** je pojímán tak, že bychom se měli podívat na úroveň nejistoty, směr vývoje a zvláště na pravděpodobné náklady a výnosy. Na **evropském kontinentě** se naopak doporučuje do všech rozhodovacích aktů zabudovat jakousi bezpečnostní rezervu.²² To, že je možné chápat princip předběžné opatrnosti různými způsoby umožňuje absence definice principu předběžné opatrnosti postrádající právní přesnost. K jejímu nalezení v žádném případě nepřispívá diskuse o překážkách obchodu ze strany Evropy a naopak představě Evropy, že USA princip předběžné opatrnosti popírá.

Přístup EU v souladu se zásadou předběžné opatrnosti je vyjádřen v čl. 174 SES. Liberální postoj typický zejména pro USA, tu je nahrazen přísnými pravidly ze strany EU. Společenství si s ohledem

¹⁹ http://81.0.228.70/attachments/Sbornik_GMO_2006.pdf

²⁰ Kiss, A. – Shelton, D.: *Manual of European environmental law*, 2. vydání, Cambridge university press, 1997, str. 209

²¹ Lomborg, B.: *Skeptický ekolog*, Dokořán Liberální institut, 2006, str. 394

²² *tamtéž*, str. 395

na vážné problémy nedávné doby, týkající se např. nemoci šílených krav, dobře uvědomuje nebezpečí a možná rizika spojená s používáním geneticky modifikovaných organismů.²³

V právu Evropských společenství je princip předběžné opatrnosti používán velice často. Ačkoli ho ještě nezmiňuje **Římská smlouva**, v dalších dokumentech je uváděn stále častěji. V roce 1990 na konferenci v norském Bergenu se ministři jednotlivých států dohodli na uplatňování politiky trvale udržitelného rozvoje, která se o princip předběžné opatrnosti opírá. Princip tu byl vyjádřen tak, že nám ale neposkytl přesnou definici. Nicméně **Maastrichtská smlouva** převzala princip předběžné opatrnosti do svého článku, a tak se tato zásada stala součástí primárního práva. Následovalo jeho začlenění do řady evropských dokumentů, zejména je třeba zmínit **Akční programy ES**.

Ke sjednocení pojmu předběžné opatrnosti přispěla i Evropská komise. V roce 2000 přijala **sdělení o principu předběžné opatrnosti**, ve kterém pojem definuje a uvádí vysvětlení, jakým způsobem chce tento princip uplatňovat.²⁴ Text sdělení doplňuje **Bílou knihu** o bezpečnosti potravin a dohodu týkající se Cartagenského protokolu o biologické bezpečnosti, která byla v únoru 2000 uzavřena v Montrealu. Evropská komise v dokumentu stanoví konkrétní případy, kdy se používá princip předběžné opatrnosti.²⁵

- 1) tam, kde jsou vědecké údaje nedostatečné, neprůkazné nebo nejisté,
- 2) tam, kde z předběžného vědeckého hodnocení vyplývá, že se lze důvodně obávat potenciálně nebezpečných vlivů na zdraví lidí, zvířat a rostlin (v obou případech nejsou rizika souměřitelná s vysokou mírou ochrany požadovanou v EU) .

Ve sdělení se také stanoví tři pravidla, která je třeba při uplatnění principu předběžné opatrnosti uplatnit:

- 1) komplexní vědecké vyhodnocení provedené nezávislým autoritativním subjektem s cílem stanovit stupeň vědecké nejistoty,
- 2) hodnocení potenciálních rizik a následků hrozících v případě, že se problém nebude řešit,

²³ Damohorský, M. – Smolek, M.: *Zemědělské právo – Učební pomůcka*, 1.vydání, IFEC s.r.o., Praha 2001, str. 81

²⁴ http://ec.europa.eu/dgs/health_consumer/library/pub/pub07_en.pdf

²⁵ <http://www.evropska->

[unie.cz/cz/glossary/term.asp?id=226&referer=http%3A%2F%2Fwww%2Eevropska%2Dunie%2Ecz%2Fcz%2F%5Fsearch%5Fall%2Easp%3Ftext%3Dgeneticky%2Bmodifikovan%25E9%2Borganismy%26s%5Ftype%3D1](http://www.evropska-unie.cz/cz/glossary/term.asp?id=226&referer=http%3A%2F%2Fwww%2Eevropska%2Dunie%2Ecz%2Fcz%2F%5Fsearch%5Fall%2Easp%3Ftext%3Dgeneticky%2Bmodifikovan%25E9%2Borganismy%26s%5Ftype%3D1)

- 3) účast všech zainteresovaných stran (za podmínek maximální průhlednosti) na studiu možných opatření.

I po této snaze ze strany Evropské komise k objasnění pojmu nebyla ze strany orgánů EU kladná odezva. Důvodem kritiky bylo, že se čekalo na definici ucelenou. Parlament ke Sdělení ve své Zprávě uvedl že: „Ačkoli se Sdělení snaží o co největší záběr a praktičnost, jeho hlavní úloha byla usmířit mezinárodní konflikt v chápání celého pojmu“. Právě proto, že neexistuje jediná definice, důležitou roli tu sehrává Evropský soud, který se k principu předběžné opatrnosti již několikrát vyjádřil. A to nejen v případech týkajících se geneticky modifikovaných organismů.

V sekundárním právu byl princip předběžné opatrnosti týkající se geneticky modifikovaných organismů poprvé zmíněn ve směrnici 2001/18/ES Evropského Parlamentu a Rady o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a o zrušení směrnice Rady 90/220/EHS.

Skepticky se ke geneticky modifikovaným organismům a k nerespektování principu předběžné opatrnosti vyjadřuje Erazim Kohák: „Hrůznou noční můrou nejsou genové úpravy samy, nýbrž lidská ochota pouštět se do pokusů s nedozírnými následky jen s minimální představou, k čemu povedou. Už půl století slychám ujištění vědeckých kapacit, že to či ono je neškodné a lidstvu blahodárné a o několik let později omluvy, že jsme ty katastrofické následky nepředvídali, pardon!“²⁶

1.6 Rizika versus výhody

Všechny lidské činnosti jsou spojeny s určitou mírou rizika. Neexistuje snad žádná aktivita, která by byla na 100% bezpečná. Denně podstupujeme nemalá rizika při činnostech, které už ani jako rizikové nevnímáme a přitom nikoho nenapadne, aby se tyto činnosti zakazovaly. Dohadujeme se

²⁶ Moldan, B.: Ekologická dimenze udržitelného rozvoje, Nakladatelství Karolinum 2001, str. 67

jen o tom, jak je regulovat, aby vzniklé škody byly co nejmenší. Proč? Důvod je jediný – rizika jsou v očích společnosti vyvážena přínosy.

Existují jen dvě technologie, u kterých část laické veřejnosti vyžaduje záruky bezpečnosti na „101%“, a těmi jsou atomová energetika a genetická modifikace. Přinejmenším v případě genetických modifikací je tento postoj vyvolán na jedné straně malou znalostí potenciálních přínosů a na straně druhé nereálnými představami o rizicích.

Geneticky modifikované organismy jsou vnímány buď jako potenciální pohroma nebo naopak něco, z čeho bychom měli být naprosto nadšeni.²⁷ Největší obavy jsou z toho, že geneticky modifikované organismy se mohou chovat neočekávaným způsobem, proto je třeba postupovat s krajní opatrností. Následkem nepředvídatelnosti by mohlo například dojít k přenosu genů z geneticky modifikovaného organismu na přírodní druhy rostlin a živočichů, což by mohlo vést k vytvoření nových škůdců jako výsledek hybridizace nebo narušení rovnováhy ve vztahu kořist – predátor.²⁸ Důsledkem je negativní dopad na biodiverzitu a obava z jejího ohrožení nebo dokonce ztráty.

S geneticky modifikovanými organismy také souvisí riziko vzniku nových alergenů. Tomuto riziku mají zabránit testy, které jsou pro geneticky modifikované rostliny povinné, zatímco u konvenčních rostlin (tj. rostlin geneticky nemodifikovaných) nikoli. Dále je tu riziko vzniku odolnosti vůči plevelu. Tzv. bioterorismus neboli zneužití infekčních organismů a toxických látek se stává pro lidstvo také stále naléhavějším nebezpečím. Modifikované viry nebo bakterie způsobující nemoci nebo produkující jedovaté látky mohou mít za následek nepředstavitelné škody způsobující ekonomické ztráty, ale i ztráty na lidských životech.

V této části jsem se záměrně nezabývala riziky zdravotními. Všechny pěstované transgenní odrůdy procházejí mnoha testy, které mají za úkol tato rizika vyloučit a z hlediska zdravotních rizik zatím nebyly zjištěny žádné zvláštní rozdíly oproti konvenčním plodinám.

²⁷ Lomborg, B.. Skeptický ekolog, Dokořán Liberální institut 2006, str. 392

²⁸ J. & S. McEldowney: Environment and the law, Longman, 1996, str. 179

Nesporné výhody mají geneticky modifikované organismy především ve farmacii a v zemědělství.

1/ farmacie

Některá léčiva, která byla dříve získávána ze zvířecích tkání, je dnes možné vyrobit pomocí geneticky modifikovaného mikroorganismu. Příkladem může být **inzulín** pro diabetiky. Genetická modifikace se také využívá k léčbě dětí, které trpí **poruchou růstu**. V tomto případě zvířecí náhražka nepřichází v úvahu, protože zvířecí růstový hormon v těle člověka nepůsobí.²⁹ K výrobě léčiv se také používají geneticky modifikovaná zvířata. Například některé **bílkoviny** nelze vyrobit ani pomocí geneticky modifikované bakterie, proto se nabízí řešení pomocí geneticky modifikovaných zvířat, které produkují mléko. Do jejich organismu se vnese lidský gen a v jejich mléce pak dochází k produkci kvalitní léčebné bílkoviny.³⁰

Američtí vědci také přišli s objevem geneticky modifikovaných brambor, které u konzumentů způsobují odolnost vůči hepatitidě B. Evropští vědci nezůstali dlouho stranou a vynalezli novou „**zlatou rýži**“.³¹ Zatímco u brambor jde o geneticky modifikovanou rostlinu, která po konzumaci navodí imunitu podobně, jakoby byl jedinec očkovan, u zmíněné rýže jde o vložení genů, které zajišťují tvorbu vitamínu. Pojem zlatá rýže je znám pro rýži, kterou poprvé připravili v roce 1999 švýcarští a němečtí vědci. Také se jednalo o geneticky modifikovanou plodinu, která byla ale vytvořena, aby produkovala betakaroten.

2/ zemědělství

Na začátek bych chtěla uvést, že geneticky modifikované plodiny pro účely zemědělství můžeme dělit do **třech kategorií (generací)**:³²

²⁹ Doubková, Z. a spoluautoři: Geneticky modifikované organismy, Ministerstvo životního prostředí, 2003, str.12

³⁰ tamtéž, str. 13

³¹ <http://www.osel.cz/index.php?obsah=6&clanek=1207>

³² http://81.0.228.70/attachments/Sbornik_GMO_2006.pdf

- 1) plodiny zlepšených vlastností – jako je tolerance k herbicidům, vůči hmyzím škůdcům nebo virovým chorobám,
- 2) plodiny s přidanou hodnotou produktů - například vyšší a kvalitativně zlepšený obsah olejů,
- 3) plodiny které produkují proteiny využitelné ve farmacii, speciální enzymy pro průmyslové využití, produkty, které jsou základem bioplastů a biopaliv.

Mluvíme-li o **odolnosti vůči herbicidu**, je tím myšlena odolnost vůči plevelu. Výhodou herbicidů používaných v současné době v konvenčním zemědělství je jejich specifčnost, to znamená, že jsou toxické pro plevel, ale selektivní tedy netoxické vůči kulturní rostlině.

Druhou rozšířenou genetickou modifikací v zemědělství je výroba látky hubící hmyz. Vysoký stupeň **odolnosti proti hmyzím škůdcům** přinášejí transgenní plodiny označované jako „Bt“, to znamená, že vyrábějí vlastní Bt toxin. Bt toxin je látka produkovaná půdní bakterií *Bacillus thuringiensis*, která má smrtící účinek na hmyz. Přenesením genu, který produkuje Bt-toxin do genomu kulturní rostliny získá odrůda rezistenci vůči určitým hmyzím škůdcům. I zde je tedy zaručena selektivita pro necílové druhy hmyzu.

Významným objevem v oblasti zemědělství je **geneticky modifikovaná káva**, která pomocí vloženého genu produkuje kávu bez kofeinu. Genetická modifikace může také přispět k prodloužení doby, po kterou lze potraviny skladovat, a to tím, že se nedovolí ovoci, aby změklo. Pro rostliny, které se používají na jiné účely než k získávání potravin, jsou zajímavé aplikace u květin, kde lze **modifikovat barvu květu a prodlužovat životnost rostliny**. Nebo je možné **geneticky modifikovat stromy** za účelem snadnější výroby papíru. Geneticky se modifikují také **domácí zvířata**, především aby rychleji rostla a mohla jít dříve na porážku.

Je na každém z nás, aby po zvážení rizik a výhod zaujal určitý postoj ke geneticky modifikovaným organismům. Každopádně by se tak mělo stát na základě zvážení dostatečného množství informací. Rizika se musí srovnat se všemi ostatními riziky a výhody oprostít od mýtů, které o geneticky modifikovaných organismech kolují.

1.7 Mýty o geneticky modifikovaných organismech

Tuto kapitolu bych ráda začala průzkumem, který proběhl v Evropě. Lidé tu byli dotazováni, zda běžná rajčata neobsahují geny a geneticky modifikovaná ano. Polovina respondentů odpověděla, že toto tvrzení je správné. K tomu ještě méně než polovina dotazovaných věděla, že když budou přijímat geny z modifikovaných potravin, tak to jejich vlastní geny nezmění.³³ Není se tedy čemu divit, že kolem geneticky modifikovaných organismů panují na veřejnosti takové obavy. Plno informací, na jejichž základě lidé smýšlí o geneticky modifikovaných organismech je založeno na mýtech.³⁴

Všichni zastánci genetického inženýrství usilují o to, aby tato nová technologie byla veřejností kladně přijata. Tvrdí, že je to jeden ze způsobů, který dokáže lidstvo zbavit vážných problémů. Ujišťují nás, že biotechnologie je něco nového, významného a revolučního a zároveň se nás snaží přesvědčit, že se postupuje bezpečně, obezřetně a v souladu s tradiční metodou šlechtění. Některé argumenty, které příznivci biotechnologií uvádějí nejsou tak pravdivé, jak by se na první pohled mohlo zdát:

1/ mýtus první

„Geneticky modifikované organismy nejsou ničím novým, je to pouze přirozený rozmach tradičního šlechtění, které se užívalo od nepaměti.“

Ke křížení ale dříve docházelo mezi geny, které pocházely ze stejného druhu nebo z druhů příbuzných, zatímco moderní genetické inženýrství přenáší geny mezi naprosto odlišnými organismy, jak už jsem se o tom jednou zmiňovala. To dává člověku možnost, aby vytvořil organismy, které by tradičním způsobem šlechtění nikdy vzniknout nemohly.

³³ Lomborg, B. – Skeptický ekolog, Dokořán Liberální institut, 2006, str. 392

³⁴ <http://www.greenpeace.cz/gmo/info-petmytu.shtml>

2/ mýtus druhý

„Potraviny z geneticky modifikovaných organismů jsou nejdůkladněji prověřeným a nejpřísněji kontrolovaným zbožím.“

Toto tvrzení bude mít různý výklad v různých státech. Například ve Spojených státech se neprovádí žádné nezávislé testování bezpečnosti potravin. Již v roce 1992 americké ministerstvo zdravotnictví zařadilo geneticky modifikované potraviny do kategorie "generally regarded as safe" (GRAS), neboli "obecně považované za bezpečné". Vládní orgány spoléhají na údaje od biotechnologických firem, které však provádějí bezpečnostní testy samy a samy také určují, zda nový produkt spadá do kategorie GRAS. Tento model firmám samozřejmě vyhovuje. Prověřování vlivu geneticky modifikovaných plodin na životní prostředí není o nic přísnější. Osvědčení o ekologické bezpečnosti ve Spojených státech vydává ministerstvo zemědělství, které však doposud neodmítlo ani jednu žádost o registraci nové geneticky modifikované plodiny! I americké ministerstvo zemědělství je odkázané výhradně na studie vypracované samotnými osivářskými společnostmi. Na půdě Evropské Unie by tento mýtus pravděpodobně neuspěl, protože přístup ke geneticky modifikovaným organismům je ve srovnání s americkým kontinentem daleko přísnější.

3/ mýtus třetí

„Geneticky modifikované organismy pomůžou zemědělcům a rozvoji venkovských oblastí.“

Náklady i výnosy zemědělců, kteří pěstují konvenční a geneticky modifikované plodiny, jsou přibližně stejné. Navíc geneticky modifikované osivo je chráněno patenty a jako duševní vlastnictví biotechnologických firem tedy nenáleží zemědělcům, který ho zasadí. Smluvní podmínky o používání geneticky modifikovaného osiva tak zakazují zemědělcům ušetřit část své úrody jako osivo pro další sezónu. Zvláště v zemích Třetího světa je tento způsob hospodaření pravidlem. Tím, že biotechnologie mění úrodu na produkt duševního vlastnictví, tak zvyšuje kontrolu nad produkcí a nad zdroji potravin.

4/ mýtus čtvrtý

„Geneticky modifikované organismy jsou jedinou nadějí, jak nasycit rostoucí světovou populaci.“

Toto je asi nejvíce používaný argument, který díky svému citovému podtextu dokáže přesvědčit mnoho váhajících. Hlad a podvýživa patří mezi vážné světové problémy, není to však způsobeno nedostatkem potravin, ale jejich nerovnou distribucí, jak uvedl Program potravinové pomoci při OSN.

1.8 Monsanto

Často bývá v souvislosti s geneticky modifikovanými organismy zmiňována firma Monsanto nebo herbicid Roundup Ready, který se stal typickým výrobkem této společnosti.

Firma Monsanto vznikla v roce 1901, jako chemická manufaktura na výrobu sacharinu. Dlouhou dobu se uplatňovala v petrochemickém průmyslu. Teprve v polovině 70. let minulého století se začala věnovat farmaření a zahájila svoji činnost v tomto sektoru uvedením herbicidu RoundUp na trh v Americe a Evropě. Na počátku 90. let položila společnost Monsanto základy modernímu zemědělství uvedením celé řady patentů v oblasti biotechnologií a praktického využití genetického inženýrství v zemědělské praxi a v polovině 90. let rozšířila svoji činnost v oblasti výroby a šlechtění osiv.³⁵

Geneticky upravené rostliny, které jsou odolné vůči herbicidu RoundUp jsou rostliny, které nesou označení tzv. RoundUp Ready. Nejprve se na trhu objevila RoundUp Ready sója následovaná řepkou, bavlníkem a dalšími zemědělskými plodinami. RoundUp se stal nejprodávanějším herbicidem na světě. Patří totiž mezi totální herbicidy a hubí tedy prakticky všechny rostliny.

Představou firmy Monsanto je dostatek potravin a zdravé životní prostředí. Firma se snaží o zajištění produktů, které by trvale uspokojily rostoucí světovou potřebu potravin, s cílem šetřit přírodní

³⁵ <http://www.monsanto.cz/historie21.html>

zdroje, zlepšovat životní prostředí a redukovat náklady v zemědělství. Pro běžného spotřebitele je ale těžké rozlišit mezi tím, co se je skutečnost a tím, co jsou informace v "zeleném kabátě".

1.9 Pěstované geneticky modifikované plodiny

Nejčastěji pěstovanou geneticky modifikovanou plodinou je sója odolná vůči herbicidu, která představuje asi 51% světové produkce. Následuje bavlník (20% světové produkce), kukuřice (9%), řepka olejka (12%), v menší míře se také pěstují brambory, rajčata a tabák. Mezi země, které tyto plodiny nejvíce pěstují patří USA, Kanada a Argentina. Plocha, na které jsou pěstovány geneticky modifikované plodiny, celosvětově každoročně vzrůstá přibližně o 10 %.³⁶

V Evropské Unii je povoleno pěstování pouze několika málo geneticky modifikovaných plodin. Jde zejména o řepku olejku tolerantní k herbicidům a dvě modifikace kukuřice s tolerancí vůči herbicidům a odolností proti škůdci zvanému zavíječ kukuřičný (tzv. Bt-kukuřice). Mezi státy, které se staví ke geneticky modifikovaným plodinám odmítavě patří z evropských zemí např. Rakousko. Opačný postoj zastávají např. Německo, Velká Británie a Španělsko.³⁷

V České republice nejdříve docházelo pouze ke komerčnímu pěstování geneticky modifikovaných plodin. Jednalo se o několik vědeckých a šlechtitelských pokusů na malých přesně stanovených plochách. Sklizené rostliny a zrno z těchto ploch muselo být po vyhodnocení pokusů předepsaným způsobem zlikvidováno tak, aby se nemohlo dostat do potravin nebo krmiv ani do životního prostředí. Pro každý pokus byla stanovena izolační vzdálenost od porostů stejné plodiny, aby nedošlo ke kontaminaci.

V roce 2005 se Česká republika stala jednou z pěti zemí EU, která začala pěstovat Bt kukuřici (spolu s Německem, Portugalskem, Francií a Španělskem). V roce 2005 to bylo na 270 ha, letos

³⁶ Doubková, Z. a spoluautoři, Geneticky modifikované organismy, Ministerstvo životního prostředí, 2003, str. 16

³⁷ Tamtéž, str. 16

přibližně na 1100 ha.³⁸ Geneticky upravená kukuřice se ale nedostane přímo na pulty obchodů v České republice. Buď bude využita na technické účely a nebo zkrmena dobyt看em.

Pěstování geneticky modifikované plodiny je spojeno s určitými **povinnostmi pro zemědělce**:

- 1) informační povinnost před (1,5 měsíce) a po zahájení pěstování geneticky modifikované plodiny ministerstvu zemědělství a okolním zemědělcům,
- 2) dodržení stanovené minimální vzdálenosti pěstování geneticky modifikované plodiny vůči jinému porostu téže plodiny, která není geneticky modifikována,
- 3) vyznačení místa pěstování geneticky modifikované plodiny,
- 4) uchovávání údajů o pěstování a dalším nakládání s geneticky modifikovanou plodinou.

1.10 Ekologické zemědělství

V České republice, stejně jako skoro v celé Evropě, dnes vedle sebe existují **tři typy zemědělské výroby**. Konvenční farmy, biofarmy a nastupující trend – konvenční zemědělství využívající geneticky modifikované plodiny. Je třeba jim nastavit taková pravidla, aby si navzájem neškodily.

Jedním ze základních principů ekologického zemědělství je využívání přírodních procesů a postupů. Z tohoto důvodu nevyužívá ekologické zemědělství průmyslově vyráběné chemické látky v podobě pesticidů, minerálních hnojiv, regulátorů růstu nebo právě geneticky modifikovaných organismů. Zabránit přenosu pylu z plodin, které jsou geneticky modifikovány, na plodiny ekologického zemědělství je možné pouze pomocí minimální izolační vzdálenosti mezi oběma plodinami³⁹. Sankcí farmáři za to, že jeho plodiny obsahují přítomnost geneticky modifikovaného organismu, je totiž nejen odebrání certifikátu na produkci, ale i uložení pokuty nebo zrušení registrace pro ekologické farmaření.

³⁸ <http://www.stuz.cz/view.php?cislocianku=2006070008>

³⁹ http://www.mze.cz/attachments/GMO_text.pdf

Riziko pylové kontaminace je nejčastějším argumentem ekologických zemědělců. I když zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství uvádí, že biozemědělci nesmí používat geneticky modifikované organismy, neznámá to, že mají ve svých produktech nulovou koncentraci. Ekologičtí zemědělci například také nesmí používat olovo, a přesto se v jejich produktech jeho stopové množství vždy najde. Sejný zákaz o používání geneticky modifikovaných organismů v ekologickém zemědělství stanoví i nařízení č. Rady 2092/91 o ekologickém zemědělství. Legislativa EU navíc počítá s možným limitem modifikovaných organismů v produkci ekologických zemědělců. To se biozemědělci samozřejmě nelíbí. Navíc odmítají i prosazování povinného loga EU pro označování biopotravin spolu se zákazem privátních značek, protože ty často garantují lepší kvalitu pro spotřebitele.⁴⁰

Mluvčí komisaře pro zdraví konstatoval, že "vytvoření pravidel koexistence ekologického a klasického zemědělství je v kompetencích jednotlivých zemí a mělo by být navrženo tak, aby mohly být geneticky modifikované plodiny pěstovány vedle klasických plodin, aniž by se navzájem negativně ovlivňovaly". Na druhou stranu **Evropský komisař pro životní prostředí** uvedl, že: "Není těžké vidět, že geneticky modifikované organismy mají v EU více odpůrců než přátel. Nízká míra akceptace znamená, že není pravděpodobné zvýšení poptávky spotřebitelů po geneticky modifikovaných produktech a v důsledku toho budou farmáři v Evropě pokračovat v pěstování konvenčních a organických plodin ... pokud tyto plodiny zůstanou v zemědělském systému dominantní, nemůžeme také ignorovat fakt, že potřeba opatření pro koexistenci by se mohla stát zbytečnou."⁴¹ Jen pro představu uvádím, že ekologickému farmářství se dnes v EU věnuje téměř 140 000 rolníků, kteří obhospodařují asi 4 % zemědělské půdy v EU. V Česku se ekologicky hospodaří asi na 6 % orné půdy.⁴²

Cesta Evropská unie ke společným pravidlům není jednoduchá. Neustále probíhají intenzivní jednání o obecně přijatelném kompromisu k otázkám týkajících se limitu pro obsah nechtěné přítomnosti geneticky modifikovaných organismů pro konvenční produkty i bioprodukty, izolační vzdálenosti porostů, ohlašovací povinnosti pěstitelů geneticky modifikovaných organismů ex ante,

⁴⁰ <http://www.euractiv.cz/cl/26/2830/Zemedelci-odmitaji-jednotne-oznacovani-biopotravin-v-EU>

⁴¹ <http://www.stuz.cz/view.php?cislocclanku=2006040004>

⁴² <http://www.agronavigator.cz/ekozem/default.asp?ch=24&typ=1&val=47797&ids=1036>

náhrady za vzniklé škody při nechtěném opylení, označování atd. Sporný je například návrh Evropské komise povolit pro bioprodukty limit 0,9%, který by byl stejný jak pro náhodnou kontaminaci geneticky upravenými plodinami, tak pro ostatní zemědělské plodiny a potravinářské výrobky. Česká republika požaduje hranici okolo nuly či pouhé desetiny procenta a shoduje se v tom s dalšími státy, např. s Rakouskem, Belgií či Itálií. Další spor se vede o nápad jednotně a povinně označovat biopotraviny po celé EU shodnou nálepkou "EU-Organic".

Evropská komise vydala dne 23. července 2003 doporučení týkající se vytvoření národních strategií k zajištění koexistence geneticky modifikovaných organismů s konvenčním a ekologickým zemědělstvím. Toto doporučení bylo prvním krokem ze strany EU k řešení zajištění ochrany ekologického zemědělství před kontaminací geneticky modifikovanými organismy. Z hlediska zemědělské praxe jsou důležité ty pasáže doporučení, které se týkají konkrétních farmerních opatření pro zajištění koexistence. Mezi nejdůležitější patří:⁴³

- 1) izolační vzdálenosti – ta ale pouze minimalizuje přenos transgenu, nemůže zcela eliminovat výskyt geneticky modifikovaných organismů v ekologickém zemědělství, a proto je nutné kombinovat ji s dalšími opatřeními,
- 2) pěstování odlišných druhů plodin,
- 3) lapače pylu, bariéry přenosu pylu (křoviny, stromy),
- 4) oddělená doprava a skladování,
- 5) spolupráce mezi sousedními farmami.

Ve svém Doporučení Evropská komise vlastně uvádí jen obecné instrukce s tím, že podmínky zemědělství jsou v různých zemích různé a konkrétní předpisy v jednotlivých státech jim bude třeba přizpůsobit. Členské státy mají za úkol adaptovat tyto zásady na konkrétní podmínky a včlenit odpovídající změny do všech sfér od legislativy až po denní praxi.

Od roku 2006 jsou pravidla koexistence v ČR upravena ve formě novely zákona o zemědělství, kam byl doplněn nový § 2i, týkající se pravidel pro pěstování geneticky modifikovaných organismů. Pravidla koexistence mají následující podobu:

- 1) pravidla jsou právně závazná,

⁴³ <http://www.agronavigator.cz/default.asp?ids=145&ch=1&typ=1&val=46071>

- 2) za porušení pravidel hrozí pěstitelům geneticky modifikovaných plodin (dále jen pěstitelé) pokuta až do výše 500 000 Kč,
- 3) pěstitelé mají povinnost hlásit místa pěstování před vyšetím i po vyšetí místní zemědělské agentuře,
- 4) pěstitelé mají povinnost informovat o záměru vysít geneticky modifikovanou plodinu zemědělce hospodařící v okolí, stejně tak musí informovat sousední zemědělci o vlastním vyšetí,
- 5) místa pěstování geneticky modifikovaných plodin musí být v terénu vyznačena,
- 6) mezi pozemkem s pěstováním geneticky modifikované plodiny a pozemkem ekologického zemědělce musí být dodržena izolační vzdálenost min. 200 m (v případě použití obsevů může dojít ke zkrácení izolační vzdálenosti na cca 135 m),
- 7) v průběhu roku 2006 bude zřízen registr půdy, na které se pěstují geneticky modifikované plodiny, v rámci systému evidence zemědělské půdy podle uživatelských vztahů,
- 8) pěstitel má další povinnosti - především označit výsledný produkt, uchovávat údaje o pěstování a dalším nakládání.

Zajištění koexistence v ČR je důležité také vzhledem k naplňování cílů dokumentu „Akční plán ČR pro rozvoj ekologického zemědělství do roku 2010“, který byl dne 17. 3. 2004 přijat vládou ČR. Podle tohoto plánu je jednou z priorit posílení důvěry spotřebitele v ekologické zemědělství a biopotraviny.

O tom, jak snadný je přenos geneticky modifikovaných plodin z jednoho pole na druhé a jaké s tím mohou nastat problémy svědčí i následující případ **Monsanto vs. Percy Schmeiser**.⁴⁴ Pan Schmeiser byl kanadský farmář, který se přes 40 let věnoval zemědělství. V roce 1997 zasel řepku a po její sklizni si část osiva nechal na příští rok. V roce 1998 byl obviněn firmou Monsanto z porušení patentového práva. Osivo je totiž předmětem patentového práva, jak už jsem se zmínila dříve, a tedy majetkem firmy Monsanto. Pan Schmeiser nicméně tvrdil, že si od firmy Monsanto nikdy žádné osivo nekoupil a že se na jeho pole geneticky modifikovaná řepka RoundUp dostala větrem. Firma Monsanto byla přesvědčená, že si osivo obstaral od svých sousedů, kteří u Monsanto

⁴⁴ <http://www.percyschmeiser.com/MonsantovsFarmerReport1.13.05.pdf>

nakupují. K rozhodnutí případu došlo v roce 2001, kdy byl pan Schmeiser shledán vinným z porušením patentového práva a byla mu uložena povinnost zaplatit firmě Monsanto náhradu škody. Soud se přiklonil k tomu, že je jedno jakým způsobem se řepka dostala na pole pana Schmeisera, je důležité, že jde o majetek firmy Monsanto. Rozhodnutí v roce 2004 přezkoumával Nejvyšší soud, který dospěl k rozhodnutí pro pana Schmeisera příznivějším, nešlo však o úplnou výhru. Soud totiž uznal právo firmy Monsanto, ale zprostil pana Schmeisera povinnosti zaplatit náhradu škody. Pan Schmeiser totiž tuto řepku pěstovat nechtěl a navíc geneticky modifikovaná řepka má zvláštní vlastnosti pouze v tom, že je odolná vůči herbicidu RoundUp, který Monsanto vyrábí a aby z jejího pěstování měl farmář nějakou výhodu je třeba, aby ji tímto herbicidem ošetřoval, což pan Schmeiser neučinil.

1.11 Zdravotní nezávadnost potravin vyrobených z geneticky modifikovaných organismů a jejich označování

Geneticky modifikované organismy určené k výrobě potravin musí projít přísným schvalovacím procesem a podstoupit podrobné testy. Plodiny se testují na toxicitu, alergenitu, ale také z hlediska vyživovacích vlastností. Rostliny se nejdříve několik let pokusně pěstují v různých přírodních podmínkách. V další fázi jsou těmito plodinami krmena zvířata. Jen pokud všechny testy dopadnou dobře, je možné použít geneticky modifikované plodiny pro lidskou výživu.⁴⁵ Proces, při kterém dochází k tvorbě geneticky modifikované plodiny, je složitý – začíná výběrem genů a končí registrační zkouškou odrůdy.⁴⁶

I když jsou tedy potraviny obsahující geneticky modifikované organismy nezávadné a nemohou se nijak dotknout zdraví spotřebitelů, měl by ten, kdo si jakýkoli výrobek koupí vědět, jestli obsahuje geneticky modifikované organismy či nikoli. Problém je ale ten, že některé státy označování přítomnosti geneticky modifikovaných organismů nepožadují. To platí zejména pro USA a Kanadu – země, které patří mezi největší producenty geneticky modifikovaných zemědělských plodin.

⁴⁵ Doubková, Z. a spoluautoři: Geneticky modifikované organismy, Ministerstvo životního prostředí, 2003, str. 19

⁴⁶ <http://www.vurv.cz/index.php?key=article&id=498>

Konkrétně v USA je označování založeno na principu dobrovolnosti. Označení se požaduje pouze v případě, že geneticky modifikovaná potravina se od té původní nějakým způsobem výrazně odlišuje, například svojí nutriční hodnotou. Výrobci, kteří chtějí dobrovolně svoje produkty označit, musí dodržet znění tohoto prohlášení. Americký úřad pro potraviny (FDA) vydal návod, jak by takové označení mělo vypadat. Mezi věty, které výrobci mohou používat, aniž by byly označeny za zavádějící patří například **“vytvořeno geneticky”** nebo **“produkt vyroben za použití biotechnologie”**. Naopak označení typu **“geneticky modifikováno”** nebo **“GMO free”** je považováno za zavádějící. Myslím, že z toho, co bylo uvedeno je dobře patrné, jakou averzi mají Američané ke slovu modifikovat. Podle FDA je označení za použití slova modifikovat nepřesné, protože i konvenční produkty jsou vlastně modifikované šlechtěním. Slovo free zase může spotřebitele uvést v omyl, že produkt neobsahuje vůbec žádné geneticky modifikované organismy, což ale není možné zaručit.

Neochota k označování není Evropské unii vlastní. Právní předpisy týkající se geneticky modifikovaných organismů jsou naopak komplexní a přísné. To vyhovuje i občanům Evropské unie, protože podle průzkumu veřejného mínění označení, a tedy možnost volby, požaduje 95% Evropanů.⁴⁷ I když procento, které má o geneticky modifikovaných organismech povědomí je daleko menší.⁴⁸

Současná právní úprava označování je ve **směrnici 2001/18/ES o záměrném vnášení geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a zrušení směrnice Rady č. 90/220/EHS**. Směrnice vychází z předpokladu, že všechny produkty, které mají původ v geneticky modifikovaných organismech musí projít schvalovacím procesem. Ten, kdo chce uvést geneticky modifikovaný organismus poprvé na trh, musí podat přihlášku, a to u úřadu toho státu, kde se tomu tak má stát. Příslušný národní úřad má za úkol zjistit možná rizika s propuštěním na trh a pokud žádná neshledá, postoupí přihlášku Komisi a ostatním členským státům, jimž běží lhůta k podání námitek. Komise přihlášku sama nehodnotí, ale postoupí ji Stálému výboru, který je složen ze

⁴⁷ <http://www.gmo.sk/sk/?page=14&highlight=ekologicke%20zemedelstvi>

⁴⁸ <http://www.priroda.cz/clanky.php?detail=69>

zástupců členských států. Pokud má výbor jiný názor na přihlášku než Komise, postoupí se Radě. Pokud se ani Rada neshodne, je na Komisi, aby přijala konečné stanovisko.

Se sledovatelností geneticky modifikovaných organismů souvisí nepřimo i **nařízení č. 1946/2003 Evropského parlamentu a Rady o přeshraničních pohybech geneticky modifikovaných organismů**. Nařízení zajišťuje přiměřenou úroveň ochrany při přepravě a využívání geneticky modifikovaných organismů, a to v návaznosti na směrnici 2001/18/ES, která pokrývá dovoz geneticky modifikovaných organismů. Zabezpečuje také tvorbu systému oznamování a výměny informací o přeshraničních pohybech včetně neúmyslných uvolnění do životního prostředí a předávání informací. Působnost tohoto nařízení se vztahuje na všechny geneticky modifikované organismy, které mohou mít nepříznivé účinky na zachování a udržitelné užívání biologické rozmanitosti s přihlédnutím k rizikům pro lidské zdraví. Z působnosti jsou naopak vyloučena léčiva pro humanitární medicínu, na které se vztahují mezinárodní dohody nebo kterými se zabývají jiné mezinárodní organizace.

Speciálními nařízeními, které se věnují problematice označování jsou **nařízení 1830/2003 Evropského parlamentu a Rady o výsledovatelnosti a označování geneticky modifikovaných organismů a nařízení 1829/2003 Evropského parlamentu a Rady o geneticky modifikovaných potravinách a krmivu**. Výrobek na svém obalu musí, podle této právní úpravy, obsahovat označení "tento produkt obsahuje geneticky modifikovaný organismus" a o jaký organismus se jedná nebo musí obsahovat označení "vyrobeno z geneticky modifikovaného organismu" a uvést z jakého. Pokud nelze vyloučit, že daný výrobek obsahuje geneticky modifikovaný organismus a jeho prokázání není nutné, uvede se na výrobku, že tento "výrobek může obsahovat geneticky modifikovaný organismus". Nařízení dále požaduje, aby byly označeny potraviny a krmiva, ve kterých obsah materiálu pocházejícího z geneticky modifikovaného organismu přesahuje 0,9 %. Tento požadavek se nevztahuje na produkty, které jsou vyrobeny z geneticky modifikovaných mikroorganismů. Nařízení stanoví i povinnosti pro výrobce. Ti mají za povinnost informovat svého odběratele o geneticky modifikovaném organismu v produktu a také uchovávat dokumenty o produktu. Pro členské státy vyplývá z nařízení povinnost zajistit výsledovatelnost přítomnosti geneticky modifikovaného organismu v každém stadiu od vzniku až po uvedení produktu na trh.

Informace musí být uvedena na obalu, pokud se výrobek nebalí, musí být uvedena v souvislosti s výrobkem. Tvůrce geneticky modifikovaného organismu má za povinnost zajistit monitoring.

V České republice povinnost označování vyplývá ze **zákona č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty** a z některých zvláštních právních předpisů jako je například **veterinární zákon, zákon o potravinových a tabákových výrobcích, zákon o krmivech** a další. Označuje se na obalu na viditelném místě slovy “geneticky modifikovaný organismus” nebo “tento výrobek obsahuje geneticky modifikovaný organismus”. Značení podléhá kontrole a při nesplnění povinnosti se ukládají až milionové pokuty.

U některých běžně dostupných potravin se dnes také můžeme setkat s jejich negativním označením ve smyslu obsahu složek z geneticky modifikovaných organismů, tedy že daná potravina neobsahuje geneticky modifikovaný organismus nebo z něho nebyla vyrobena.. Tato tvrzení sice nejsou v rozporu s platnou legislativou v oblasti označování, ale výrobce potraviny se vystavuje nebezpečí porušení obecných pravidel, kdy nesmí uvádět kupujícího v omyl, pokud jde o charakteristiky potraviny. Provozovatel potravinářského podniku, který deklaruje výše uvedené údaje na obale určeném pro spotřebitele, nese při zjištění geneticky modifikovaného organismu ve výrobku veškeré právní důsledky. Jde zejména o porušení ustanovení **zákona č. 634/1992 Sb., o ochraně spotřebitele**, podle kterého nikdo nesmí klamat spotřebitele, zejména uváděním nepravdivých, nedoložených, neúplných, nepřesných, nejasných údajů anebo zamlčení údajů o skutečných vlastnostech výrobků a porušení ustanovení **zákona č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích**, který zakazuje uvádět do oběhu potraviny klamavě označené nebo nabízené ke spotřebě klamavým způsobem. Pokud se jedná o produkty zvířat jako maso, mléko nebo vejce, která byla krmena geneticky modifikovaným krmivem např. krmivem obsahujícím geneticky modifikovanou sóju či kukuřici, žádná legislativa označování těchto produktů nevyžaduje. Označení je zde bezpředmětné a jde nad rámec právních předpisů ČR i EU.

Úprava GMO na mezinárodní úrovni

2.1 Úmluva o biologické rozmanitosti

Úmluva o biologické rozmanitosti (*Convention on Biological Diversity – CBD*) zaujímá mezi mezinárodními mnohostrannými úmluvami významné postavení. Na rozdíl od jiných smluv s celosvětovou působností není zaměřena na úzkou problematiku související s životním prostředím.⁴⁹ Jde o rámcovou smlouvu, která jako první v globálním pojetí zahrnuje různé živé složky v jejich vzájemném působení s prostředím, principy jejich ochrany i zásady přístupu k biologickým zdrojům.

Úmluva byla uzavřena v rámci Programu OSN pro životní prostředí v květnu roku 1992. K podpisu byla vystavena poprvé měsíc na to v **Rio de Janeiru** při **Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji** a v platnost vstoupila v historicky krátké době – 29. prosince 1993. Česká republika se stala smluvní stranou Úmluvy hned v prosinci roku 1993, poté co Vláda ČR v červnu svým usnesením Úmluvu schválila. V platnost u nás vstoupila v březnu 1994 a vyhlášená byla ve Sbírce pod č. 134/1999 Sb. Dosud bylo u Generálního tajemníka zaznamenáno 189 zemí, které Úmluvu ratifikovaly nebo k ní přistoupily⁵⁰.

Úmluva zakládá i své vlastní orgány. Vrcholným rozhodovacím orgánem je Konference smluvních stran (*Conference of the Parties – COP*), které předkládá doporučení týkající se jednotlivých aspektů péče o biologickou rozmanitost **Poradní orgán pro vědecké, technické a technologické záležitosti (SBSTTA)**.

Smluvní strany Úmluvy mají podle článku č. 6 rozvíjet národní strategie, plány a program pro ochranu a udržitelné využívání biodiverzity. Hlavním strategickým materiálem ochrany biologické rozmanitosti pro Českou republiku se stal dokument nazvaný **Strategie ochrany biologické**

⁴⁹ Stejskal, V.: Úvod do právní ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006, str. 177

⁵⁰ <http://www.biodiv.org/world/parties.asp>

rozmanitosti ČR, který vláda schválila svým usnesením dne 25. května 2005 pod č. 602. Tímto dokumentem je v České republice poprvé komplexně zachycena ochrana biodiverzity.

V Úmluvě jsou definovány tři základní cíle, k jejichž naplňování mají smluvní strany směřovat:⁵¹

- 1) ochrana biologické rozmanitosti,
- 2) udržitelné užívání jejích složek,
- 3) rovnoměrné a spravedlivé využívání biologických zdrojů.

K jejich dosažení Úmluva stanovuje povinnosti, ale jejich formulace je spíše abstraktní a navíc jsou použita taková spojení jako například "pokud to bude možné a vhodné". Proto bylo nutné Úmluvu konkretizovat. Stalo se tak zatím jediným dokumentem - **Cartagenským protokolem o biologické bezpečnosti (Cartagena Protocol on Biosafety)**. Byl přijat na základě článku 28 Úmluvy, který dává mandát smluvním stranám k přijetí mezinárodního protokolu. Stalo se tak po složitých mezinárodních jednáních v lednu r. 2000 v kanadském Montrealu a ve stejném roce byl v Nairobi vystaven k podpisu. Podmínkou platnosti bylo 50 ratifikací, což patří mezi vyšší počty vyžadovaných u mezinárodních smluv. Z počátku proces ratifikace probíhal pomalu (k březnu roku 2002 ho podepsalo pouze 12 států)⁵². Protokol nakonec vstoupil v platnost v září roku 2003. Česká republika se stala smluvní stranou opět již od počátku jeho platnosti - v říjnu roku 2001, kdy došlo k jeho ratifikaci. Dnes má protokol 135 smluvních stran.⁵³ "Všechny státy, které ho ratifikovaly, musí být zároveň i smluvní stranou Úmluvy nebo se jí současně s ratifikací Protokolu stát.

Pro přípravu podmínek pro ratifikaci a plnění Cartagenského protokolu, byl v červnu 2001 vyhlášen projekt UNEP/GEF.⁵⁴ O zapojení do tohoto projektu projevilo zájem velké množství států a ČR byla mezi prvními.

⁵¹ Doubková, Z. a spoluautoři, Geneticky modifikované organismy, Ministerstvo životního prostředí, 2003, str. 25

⁵² <http://www.env.cz/www/zamest.nsf/defc72941c223d62c12564b30064fdcc/bedb93c997438f08c1256a370034fad6?OpenDocument>

⁵³ <http://www.biodiv.org/world/parties.asp>

⁵⁴ <http://gmo.vscht.cz/>

K cílům Protokolu patří zajištění ochrany a bezpečnosti při zacházení, využívání a přenosu živých modifikovaných organismů, které jsou výsledkem moderních biotechnologií, a které mohou mít vliv na ochranu biologické rozmanitosti. Protokol má chránit především země, které zatím nepřijaly vlastní právní úpravu v oblasti živých modifikovaných organismů. Pokud stát již tyto otázky upravil, respektuje Protokol jeho suverénní právo. Stát může dokonce přijmout přísnější opatření, pokud jsou tyto v souladu s cíli a opatřeními Protokolu a zároveň v souladu se závazky, které pro stát vyplývají z ostatních mezinárodních smluv. Na co se Protokol výslovně nevztahuje je přeshraniční pohyb živých modifikovaných organismů určených pro farmaceutické účely. V této oblasti odkazuje na jiné mezinárodní smlouvy a organizace.⁵⁵ Aby došlo k úplnému naplnění Protokolu je samozřejmě nutná spolupráce rozvinutých zemí s méně rozvinutými a rozvojovými zeměmi zakotvená v článku 22.

2.2 Další mezinárodní smlouvy

1/ Úmluva o zákazu vývoje, výroby a hromadění zásob bakteriologických a toxinových zbraní a o jejich zničení

Jenom krátce bych chtěla zmínit tuto úmluvu, která okrajově souvisí s geneticky modifikovanými organismy. Byla podepsána 10. dubna 1972 a po ratifikaci vstoupila v platnost dne 26. března 1975. Ve Sbírce zákonů vyšla jako vyhláška MZV pod č. 96/1975 Sb.

Dosud se k této Úmluvě nepodařilo přijmout mezinárodní mechanismus kontroly, tzv. Verifikační protokol. Česká republika (i bývala ČSSR) nikdy nevyráběla biologické zbraně, proto jsme nemuseli činit žádná opatření ke zničení biologických zbraní nebo zařízení pro jejich výrobu a automaticky tak došlo ke splnění článku 2 Úmluvy. Zákodárci tak měli možnost soustředit se na zbývající aspekty Úmluvy, jejíž opatření zpracovali do textu zákona 281/2002 Sb., o některých opatřeních souvisejících se zákazem bakteriologických a toxinových zbraní. Úmluva obsahuje celkem 15

⁵⁵ Doubková, Z. a spoluautoři, Geneticky modifikované organismy, Ministerstvo životního prostředí, 2003, str. 26

článků, které se týkají především závazků států, povinností spolupráce a konzultace, ale také možnosti podat stížnost, má-li stát zato, že dochází k porušování Úmluvy.

2/ Mezinárodní smlouva o rostlinných genetických zdrojích pro výživu a zemědělství

Tato úmluva se geneticky modifikovaným organismům, jak už vyplývá z jejího názvu, věnuje více. K jejímu přijetí došlo dne 3. listopadu 2001 v Římě. Listinu o přístupu České republiky prezident podepsal 18. března 2004. Smlouva ve svém článku stanoví, že vstupuje v platnost 29. června 2004, tímto dnem se stala platnou i pro Českou republiku.

Cílem Smlouvy je uchování a trvalé užívání rostlinných genetických zdrojů pro výživu a zemědělství a v souladu s Úmluvou o biologické rozmanitosti spravedlivé a poctivé podílení se na přínosech vyplývajících z jejich užívání pro trvale udržitelné zemědělství a potravinové zabezpečení. Smlouva obsahuje závazek k podpoře integrovaného přístupu k výzkumu, technické pomoci států, ale také závazek uplatňovat vhodnou politiku a právní opatření podporující trvale udržitelný rozvoj využívání rostlinných genetických zdrojů pro výživu a zemědělství. Smlouva dále obsahuje ustanovení týkající se financování, institucionálního zázemí nebo multilaterálního systému přístupu k rostlinným genetickým zdrojům. Do přílohy je pak zahrnuto mj. rozhodčí a smírčí řízení.

2.3 Agenda 21

K přijetí tohoto dokumentu došlo na **Konferenci OSN o životním prostředí a rozvoji**, která se konala v roce 1992 v **Rio de Janeiru**. Jsou v něm rozpracovává principy udržitelného rozvoje v globálním měřítku a poprvé v něm byla zmíněna problematika moderních biotechnologií pro budoucnost lidstva.⁵⁶

S pojmem trvale udržitelný rozvoj se v poslední době setkáváme stále častěji. Většina činností se děje právě s ohledem na tento princip, i když jsou mu samozřejmě kladeny určité překážky. Mezi

⁵⁶ Damohorský, M. a kol: Právo životního prostředí, 1. vydání, Praha 2003, C. H. Beck, str. 396

největší, které brání jeho uplatňování, patří neochota politiků přijmout zřejmé kroky vpřed nebo pevně zakotvené povědomí o určitých výhodách. To odráží směr, jakým se vydávají generace západních společností již delší dobu.⁵⁷

Poprvé se princip trvale udržitelného rozvoje objevil v roce 1980. Většího významu nabyl až v roce 1987, kdy byl zahrnut do zprávy OSN o životním prostředí **Naše společná budoucnost** (tzv. Brundtland Report). Do práva životního prostředí ES byla tato zásada začleněna na základě **Maastrichtské smlouvy** a stala se tak jedním z hlavních úkolů ES.

Trvale udržitelný rozvoj představuje soubor určitých podmínek, které jsou založeny na požadavku, aby nedocházelo ke snižování přírodního bohatství – zásob ropy, kvality půdy a podzemních vod, zásob ryb v oceánech, patří sem ale i například kapacita země recyklovat a přeměňovat uhlík a další.⁵⁸ Jde o vývoj, který zajišťuje dobré hospodaření s přírodními zdroji, lidskými zdroji, ale také zdroji finančními a materiálními, za účelem rostoucího dlouhodobého blaha a hojnosti.⁵⁹ Zákon o životním prostředí ho definuje jako rozvoj, který má současným a budoucím generacím zachovat možnost uspokojit jejich základní životní potřeby a přitom nesnižovat rozmanitost přírody a současně má zachovat přirozenou možnost ekosystémů. Existuje mnoho různých definic, všechny ale mají jedno společné a to, že nikdo v budoucnu by neměl být zbaven možnosti využít Zemi stejným způsobem, jakým máme možnost ji dnes využívat my.

⁵⁷ Reid, D.: Sustainable development – An introductory guide, Earthscan Publication Ltd, 1995, str. 129

⁵⁸ Pearce, D. – Barbier, E. – Markandya, A.: Sustainable development, Earthscan Publication Ltd, 1990, str. 1

⁵⁹ Pearce, D. – Barbier, E. – Markandya, A.: Sustainable development, Earthscan Publication Ltd, 1990, str. 4

Právní úprava nakládání s geneticky modifikovanými organismy v EU

3.1 Evropa a geneticky modifikované organismy

Jednotná politika Evropská Unie vyžaduje jednotné řešení, a to nejen otázek týkajících se geneticky modifikovaných organismů. Z důvodu nejednotnosti v názoru na geneticky modifikované organismy, není jeho dosažení v této oblasti jednoduché. Pět z pěťadvaceti zemí EU se staví proti, deset pravidelně hlasuje na podporu geneticky modifikovaných organismů a zbylé státy váhají.

Ve světě je Evropa známa jako kontinent, který se staví ke geneticky modifikovaným plodinám opatrně.⁶⁰ Mezi silné odpůrce patří například Polsko, kde velké procento farmářů hospodaří bez použití pesticidů a prakticky tak vyrábí biopotraviny. Na opačné straně stojí například Švýcarsko, které přijalo jeden z nejpřísnějších zákonů týkajících se geneticky modifikovaných organismů.

Evropská unie se v otázkách geneticky modifikovaných organismů řídí právní úpravou 2001/18/ES, o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a o zrušení směrnice Rady 90/220/EHS, která povoluje vstup jednotlivých geneticky modifikovaných organismů případ od případu na základě posouzení. Některé členské státy přesto nadále bojují proti genetickým úpravám vlastními prostředky a jsou připraveny svoje jednání obhajovat i u soudu. Evropský soud se k této problematice vyjádřil v případě Horního Rakouska, které rozhodlo nepovolit vstup geneticky modifikovaných organismů na své území. Podrobně se o něm zmíním v kapitole o judikatuře ESD. Mezi další státy, které se nedrží procedur schválených EU a přijímají vlastní zákazy patří také Francie, Německo a Řecko.⁶¹

⁶⁰ Moldan, B.: Ekologická dimenze udržitelného rozvoje, Nakladatelství Karolinum 2001, str. 65

⁶¹ http://www.enviweb.cz/?env=_archiv_fggec&search=gmo

Rozpory kolem geneticky modifikovaných organismů panují v Evropské unii již delší dobu. V roce 2004, pod tlakem Světové obchodní organizace⁶², Unie ukončila pětileté moratorium na povolování nových druhů geneticky modifikovaných organismů současně se zpřísněním pravidel pro jejich povolování. Komise o zrušení rozhodla poté, co se členské státy nebyly schopny dohodnout, zda povolit kukuřici BT-11 a dočasný zákaz prolomit či nikoli. Platné předpisy dávají Komisi možnost v takovém případě rozhodnout jménem celé EU. Rozhodnutí bylo přijato i přesto, že podle průzkumu geneticky upravené plodiny vyvolávají v EU podezření u většiny spotřebitelů. Mluvčí švýcarské firmy Syngenta, která BT-11 prodává, označil rozhodnutí Evropské komise za "krok správným směrem, i když konečné stanovisko přísluší spotřebitelům". Naopak organizace Greenpeace Komisi vyčetla, že místo aby hájila zájmy evropských občanů a životního prostředí, dala přednost zájmům velkých obchodníků s potravinami a amerických farmářů. BT-11 bude totiž do Unie dovážena především ze Spojených států.

Události kolem moratoria geneticky modifikovaných potravin je možné takto chronologicky seřadit:

- Duben 1998 - EU naposledy schválila dovoz nových potravinářských výrobků obsahujících geneticky modifikované organismy.
- Červen 1999 - na schůzce ministrů životního prostředí vyzvaly Francie a Řecko k moratoriu na povolování dalších geneticky modifikovaných rostlin a výrobků. Získaly podporu Itálie, Dánska a Lucemburska a později se k nim připojily i Rakousko a Belgie.
- Červenec 2003 - Evropský parlament schválil návrhy zákonů o označování a sledování geneticky modifikovaných organismů, které zpřísnují jejich pohyb na evropském trhu a ukončil tak moratorium na povolování jejich přístupu na trh. Tato nová legislativa umožnila sledovat geneticky modifikované organismy po celé délce výrobního a distribučního řetězce a týká se jak potravin, tak krmiv.
- Srpen 2003 - USA, Kanada a Argentina podaly na EU stížnost u WTO kvůli zákazu dovážet do členských zemí Unie geneticky modifikované organismy. Embargo EU na dovoz

62

http://www.ekolist.cz/txtzprava.shtml?sh_itm=7d3dc451145c88ac36de54086ee953cf&add_disc=1&parent_id=d62ebdd8a352c2a1a17ce621fbc2e23

amerických geneticky modifikovaných plodin a výrobků je podle nich v rozporu s pravidly volného obchodu.

- Září 2003 - Evropská komise nepovolila Hornímu Rakousku, aby na tři roky zakázalo vysazování geneticky upravených plodin na svém území.
- Leden 2004 - EK schválila návrh na povolení dovozu geneticky upravené sladké kukuřice (BT-11).
- Únor 2004 - EU neschválila dovoz geneticky upravené krmné kukuřice (NK603) od amerického koncernu Monsanto.
- Duben 2004 - ministři zemědělství patnácti členských a deseti vstupujících zemí se znovu neshodli na tom, zda povolit nebo nepovolit obchodování s geneticky modifikovanou kukuřicí BT-11.
- Květen 2004 - Evropská komise povolila dovoz konzervované geneticky modifikované kukuřice BT-11 a ukončila tak pětiletý zákaz prodeje nových upravených geneticky modifikovaných plodin na jednotném vnitřním trhu.

Nabízí se tu otázka, proč je přístup obou kontinentů tak rozdílný? Jednou z několika možných odpovědí je, že Evropané, na rozdíl od Američanů, více váhají přijmout nové biotechnologie, protože informace o nich vyzdvihují rizika a ne výhody. Naopak Američané včetně zemědělců se ve všem snaží vidět něco pozitivního a riziky se zabývají až později. V neposlední řadě hraje také důležitou roli vzestup ekologického povědomí, které se v Evropě projevuje v rostoucí síle zelených stran.

3.2 Právní úprava v EU

Politika ochrany životního prostředí prošla od počátku evropské integrace dynamickým vývojem. Smlouva o EHS se o životním prostředí nezmiňovala. Nepřímou zmínku obsahovala pouze Smlouva o Euratomu, a to jen v souvislosti s ochranou proti ionizujícímu záření. Jako samostatnou politiku zavedl ochranu životního prostředí až Jednotný evropský akt v roce 1987. Maastrichtská smlouva z roku 1993 stanovila princip, že při přijímání a provádění všech politik ES se musí

přihlížet k dopadům na životní prostředí. Na základě toho, co bylo právě uvedeno nesmíme smýšlet tak, že předtím nedocházelo k regulaci ochrany životního prostředí. Právě naopak. K regulaci docházelo, i když skrytě, v rámci vnitřního trhu tam, kde odlišnosti ve standardech životního prostředí představovaly překážku pro vnitřní trh nebo jako reakce na ad hoc vzniklé problémy celoevropských rozměrů související s životním prostředím.

Právní předpisy, které řeší oblast nakládání s geneticky modifikovanými organismy vydalo ES od roku 1990 několik. Lze je rozdělit do dvou skupin podle oblasti úpravy na:

- 1) záměrné uvádění geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a na trh,
- 2) uzavřené nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy.

Jejich cílem je vytvořit jednotný systém oznamování a povolování používání geneticky modifikovaných organismů v uvedených oblastech, při dodržování zásad volného pohybu zboží a spolupráce členských států s Evropskou komisí.

Přísná legislativa⁶³, charakteristická pro EU, je v protikladu k přístupu některých jiných zemí, zejména USA a představují ji dvě nejdůležitější směrnice.

1/ Směrnice 90/219/EHS o uzavřeném nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy, ve znění pozdějších předpisů.

Tato směrnice řeší používání geneticky modifikovaných mikroorganismů v uzavřeném prostoru neboli uzavřené nakládání. Z její působnosti je vyloučena jejich doprava. Směrnice představuje reakci na vývoj biotechnologií a vychází z akčního programu ES o životním prostředí z roku 1987. Akční program stanovil záměr více posunout činnost Společenství na hodnocení a využívání biotechnologií z hlediska ochrany životního prostředí.⁶⁴ Do českého právního řádu byla směrnice částečně přenesena již zákonem č. 153/2000 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty a prováděcími předpisy k tomuto zákonu. Nový zákon č. 78/2004 Sb. už požadavkům směrnice plně odpovídá.

⁶³ Stejskal, V.: Úvod do právní ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006, str. 349

⁶⁴ Kružíková, E. – Adamová, E. – Komárek, J.: Právo životního prostředí Evropských společenství, Linde Praha, a.s., 2003, str. 313

modifikovaných organismů do životního prostředí a o zrušení směrnice Rady 90/220/EHS.⁶⁵

Směrnice reagovala na nutnost zkvalitnit dosavadní právní úpravu, a je proto v mnoha směrech přísnější a důkladnější než směrnice z roku 1990. Definuje pojmy v oblasti geneticky modifikovaných organismů, požaduje ustanovení národního kompetentního orgánu, stanoví požadavky na obsah notifikací nakládání s geneticky modifikovanými organismy, vytváří informační systém k získání dat pro hodnocení rizika a rozhodování včetně systému konzultací s veřejností. Na původní směrnici 90/220/EHS navazovaly další předpisy, které jsou zahrnuty do nové směrnice 2001/18/ES. Směrnice je platná od 17. 4. 2001 a členské státy měly lhůtu 18 měsíců na uvedení svých předpisů do souladu s touto právní úpravou.

Směrnice vychází z principu předběžné opatrnosti. Členské státy musí zajistit, aby došlo k provedení opatření, které zabrání nežádoucím dopadům vnášení geneticky modifikovaných organismů nebo jejich uvádění na trh na lidské zdraví nebo životní prostředí. Před předložením oznámení podle příslušných částí nařízení se musí provést posouzení rizika pro životní prostředí.

Směrnice zavádí povinnost před zahájením záměrného vnášení geneticky modifikovaného organismu, předložit příslušnému orgánu členského státu oznámení, které obsahuje údaje uvedené v nařízení. Oznámení se též vyžaduje před zahájením vypouštění geneticky modifikovaného organismu, složeniny geneticky modifikovaného organismu ve formě výrobku nebo jeho součásti.

Dojde-li po vydání písemného souhlasu ke změně týkající se vypouštění geneticky modifikovaného organismu, která může mít dopad na lidské zdraví nebo životní prostředí, nebo je-li k dispozici nová informace, má oznamovatel povinnost:

- 1) učinit nezbytná opatření k ochraně lidského zdraví a životního prostředí,
- 2) informovat příslušný orgán o těchto skutečnostech,
- 3) přezkoumat opatření uvedená v původním oznámení.

⁶⁵ Kružíková, E. – Adamová, E. – Komárek, J.: Právo životního prostředí Evropských společenství, Linde Praha, a.s., 2003, str. 346

Členské státy mají povinnost zajistit, aby veřejnost byla informována o vnášení geneticky modifikovaných organismů, a aby s ní byly projednány návrhy na vnášení geneticky modifikovaných organismů. Způsob, jakým k tomu bude docházet, je na jednotlivých státech.

Postup pro výměnu informací mezi Komisí a příslušnými orgány členských států stanoví sama Komise. Tyto orgány jsou za určitých podmínek a ve stanovených lhůtách povinny předkládat Komisi souhrnnou informaci předložených oznámení. Komise také s členskými státy koná pravidelné porady, kde si vzájemně vyměňují informace související s nakládáním s geneticky modifikovanými organismy. Sdělení informací třetím stranám, které jsou považovány za důvěrné, je zakázané. Komise v této souvislosti zřídila registr pro záznam informací. Mimo to členské státy vytvoří veřejné registry, které obsahují údaje o lokalizaci vypouštění geneticky modifikovaných organismů.

Na základě předloženého oznámení příslušný orgán posoudí, zda oznámení odpovídá požadavkům směrnice. Pokud zjistí, že výrobek lze uvést na trh, nebo že jsou dodrženy zásady pro vnášení, vydá oznamovateli písemný souhlas. Jeho platnost je časově omezená, ale je možné ji po uplynutí stanovené doby prodloužit. Na základě písemného souhlasu s uvedením geneticky modifikovaného organismu na trh a za dodržení podmínek pro jejich použití, mohou být výrobky používány na území celého Společenství bez dalšího oznámení. Členské státy pak nesmějí zakázat, omezit nebo bránit uvádění na trh. Mohou však dočasně zakázat nebo omezit používání takových geneticky modifikovaných organismů, pokud se v důsledku nového vědeckého poznání zjistí, že představují nebezpečí pro lidské zdraví nebo životní prostředí. Po uvedení výrobku na trh vzniká oznamovateli povinnost zajistit monitorování a na jeho základě podávat zprávy o výsledcích.

Směrnice rovněž obsahuje možnost podat námitky, a to v souvislosti s projednáním hodnotící zprávy, obnovením souhlasu a monitorováním geneticky modifikovaných organismů uváděných na trh. Námitky týkající se nebezpečí vyplývajících z používání geneticky modifikovaných organismů pro lidské zdraví a životní prostředí je Komise povinna projednat s vědeckým výborem a příslušným výborem pro etiku (např. Evropská skupina pro etiku ve vědě a nových technologiích).

Směrnice ze své působnosti vylučuje regulaci geneticky modifikovaných organismů, na které se vztahují speciální právní předpisy. I když i v těchto případech musí být dodrženy určité standardy stanovené směrnicí.

3/ Geneticky modifikovanými organismy se zabývají také právní předpisy týkající se označování, které jsem zařadila do kapitoly Zdravotní nezávadnost potravin vyrobených z geneticky modifikovaných organismů a jejich označování. Jsou to konkrétně **nařízení č. 1946/2003** Evropského parlamentu a Rady o přeshraničních pohybech geneticky modifikovaných organismů, **nařízení 1830/2003** Evropského parlamentu a Rady o výsledovatelnosti a označování geneticky modifikovaných organismů a **nařízení 1829/2003** Evropského parlamentu a Rady o geneticky modifikovaných potravinách a krmivu.

3.3 Judikatura

Evropskému soudnímu dvoru a Soudu první instance je předkládáno velké množství sporů. Geneticky modifikovaných organismů se týká ale jen nepatrná část z nich. Jedná se například o tyto rozsudky:

1/ Rozsudek Soudního dvora ze dne 26. 5. 2005 ve věci C-132/03, jehož předmětem je žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na základě článku 234 ES, podaná rozhodnutím Consiglio di Stato (Itálie) ze dne 28. ledna 2003⁶⁶

Předběžná otázka zněla takto: “Musí být při označování potravin určených kojencům a malým dětem uvedeno, že tyto potraviny byly vyrobeny z určitých geneticky modifikovaných organismů, pokud v důsledku náhodné kontaminace obsahují látky pocházející z takových organismů podílem nepřesahujícím 1 %?”

⁶⁶ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003J0132:CS:HTML>

Obecně lze říci, že v oblasti označování potravin bylo přijato mnoho aktů sekundárního práva. Některé z nich jsou používány na veškeré potraviny a nabývají tím obecného i horizontálního dosahu, jiné jsou používány jen na určité vymezené potraviny a představují tedy zvláštní právní úpravu. Obecnou právní úpravou v oblasti označování potravin je **směrnice Rady 79/112/EHS o sblížení právních předpisů členských států týkajících se označování potravin určených k prodeji konečnému spotřebiteli, jejich obchodní úpravy a související reklamy**. Článek 3 směrnice stanovil zásadu, podle které označení potravin musí obsahovat několik taxativně vyjmenovaných údajů, mezi nimi i údaj týkající se seznamu složek. Článek 4 nicméně připouštěl, aby zvláštní právní úprava Společenství určité druhy potravin, osvobodila od povinnosti uvést některé údaje při označování, mezi nimi i údaj týkající se právě seznamu složek. Tato ustanovení směrnice byla převzata **směrnicí Evropského parlamentu a Rady 2000/13/ES o sblížení právních předpisů členských států týkajících se označování potravin, jejich obchodní úpravy a související reklamy**.

Aby bylo možné odpovědět na předběžnou otázku, zkoumaly se čtyři aspekty:

- 1) **Znění čl. 2 odst. 2 písm. b) první pododstavec nařízení č. 1139/98 o povinném uvádění údajů, které nejsou stanoveny ve směrnici 79/112/EHS, při označování určitých potravin vyrobených z geneticky modifikovaných organismů**

Čl. 2 odst. 2 stanoví, že "Na potraviny se nevztahují doplňující zvláštní požadavky na označování, pokud je látka pocházející z geneticky modifikovaných organismů společně s jakoukoli látkou uvedenou na trh podle nařízení ES pocházející z jiných geneticky modifikovaných organismů přítomna v jejich složkách potravin podílem nepřesahujícím 1 % jednotlivých složek potravin nebo jednosložkové potraviny za podmínky, že tato přítomnost je náhodná." Potraviny, na které se vztahuje výše uvedené ustanovení, jsou vymezeny v čl. 1. Podkladem tohoto vymezení není žádné kritérium související s věkem, stavem tělesného vývoje nebo zdravotním stavem konečného spotřebitele, není ani rozhodující, jsou-li dotyčné potraviny určeny kojencům a malým dětem (dále jen kojenci).

2) Obecná struktura nařízení č. 1139/98

V nařízení není nic, co by naznačovalo, že by potraviny určené kojencům byly vyloučeny z jeho působnosti. To znamená, že zvláštní pravidla pro označování potravin, které stanoví článek 2, se použijí na potraviny, na které se toto nařízení vztahuje, pokud neporušují nebo nezasahují do použití zvláštních pravidel týkajících se potravin určených kojencům. Směrnice týkající se kojenců se pouze omezují na ustanovení, že při výrobě potravin mohou být použity pouze některé látky, přizpůsobené zvláštní výživě kojenců. Směrnice dále stanoví, že dotyčné potraviny nesmí obsahovat žádnou látku v poměru, v němž by mohla ohrozit zdraví kojenců. Z těchto ustanovení nelze vyvodit, že je vyloučena přítomnost látky pocházející z geneticky modifikovaných organismů v potravinách pro kojence. Směrnice tedy mlčí o dosahu povinnosti uvést při označování potravin pro kojence přítomnost geneticky modifikovaných organismů nebo látky pocházející z takových organismů. Toto mlčení lze vykládat pouze tak, že není stanoven žádný zvláštní požadavek pro označování.

3) Cíle nařízení č. 1139/98

Soudní dvůr již dříve zdůraznil v jednom ze svých rozsudků, že jedním z jeho cílů je odstranit možné překážky volného pohybu potravin a složek potravin vyrobených z geneticky modifikovaných organismů, které vyplývají z rozdílnosti vnitrostátních právních předpisů týkajících se označování, ale také informovat konečného spotřebitele o vlastnostech těchto potravin, pokud nejsou považovány za rovnocenné existující potraviny, právě proto, že byly vyrobeny z geneticky modifikovaných organismů. Tento dvojí cíl je také realizován přijetím jednotných pravidel označování potravin a složek potravin vyrobených z některých geneticky modifikovaných organismů. Podle toho se zdůrazňuje odůvodnění nařízení č. 1139/98, že požadavky na označování nesmí představovat větší zátěž, než je nezbytné, ale přitom musí být dostatečně podrobné, aby poskytly spotřebitelům informace, které potřebují.

Nařízení č. 49/2000, které změnilo nařízení č. 1139/98, působí ve stejné rovině. Obě usilují o sblížení různých současných zájmů, tedy zájmů hospodářských subjektů a spotřebitelů. Nařízení č. 49/2000 stanoví možnost odchylky od zvláštních požadavků na označování daných nařízením

č. 1139/98, a to v případě náhodné kontaminace podílem nepřesahujícím 1 %. Tím vyjadřuje snahu Společenství zohlednit úsilí hospodářských subjektů zabránit užití některých geneticky modifikovaných organismů jakožto výchozí suroviny pro výrobu svých výrobků a chrání tak zájmy spotřebitelů, pokud jde o jejich informovanost.

Každé označení odkazující na geneticky modifikované organismy s sebou nese riziko, že v mysli zákazníků vyvolá instinktivní odmítavou reakci. Pravděpodobně tak tomu bude i za předpokladu, kdy je v označení uvedeno, že přítomnost látky pocházející z takových organismů je čistě náhodná a omezená na podíl nepřesahující 1 %. Uložit hospodářským subjektům povinnost takového označování v případě náhodné kontaminace je v rozporu s jejich zájmem, zvláště když tyto hospodářské subjekty prokázaly mimořádné úsilí zabránit kontaminaci. Uložení takového požadavku by mohlo vést k omezení volného pohybu potravin pro kojence. Pokud jde o spotřebitele, ochrana jejich zájmů naopak volá po posílení povinnosti označovat potraviny pro kojence, a to i v případě omezené a náhodné kontaminace.

Cílem ale je umožnit spotřebitelům, aby si vybrali mezi výrobky na základě dobré znalosti věci, tedy takovým způsobem, aby nebyli uvedeni v omyl o vlastnostech výrobků, které jim jsou nabízeny. Je tedy na místě se zeptat, jestli neexistence jakéhokoliv údaje týkajícího se přítomnosti geneticky modifikovaných organismů při označování potravin pro kojence může spotřebitele uvést v omyl, pokud je tato přítomnost omezena na podíl nepřesahující 1 %? V souladu s ustálenou judikaturou je pro určení zda název, ochranná známka nebo údaj při označování může svou povahou uvést zákazníka v omyl, důležité přihlídnout k předpokládanému očekávání průměrného spotřebitele, běžně informovaného a přiměřeně pozorného a obezřetného. Tato judikatura se může převést i na projednání věci v daném případě. Může tento spotřebitel očekávat, že potraviny pro kojence mohou obsahovat látku pocházející z geneticky modifikovaných organismů podílem nepřesahujícím 1 % způsobeným náhodnou kontaminací? Kontaminace životního prostředí geneticky modifikovanými organismy je skutečností, která může těžko zůstat neznámou průměrnému spotřebiteli. Také nelze předpokládat, že by takový spotřebitel očekával, že se v potravinách pro kojence nenachází ani ta nejmenší nečistota nebo jakákoliv cizorodá látka, a to i přes úsilí hospodářských subjektů zabránit přítomnosti látek pocházejících z geneticky modifikovaných organismů v těchto výrobcích.

Cíl informovat spotřebitele, sledovaný v uvedeném nařízení, není v rozporu s možností osvobodit potraviny pro kojence z povinnosti označování, stanovené v čl. 2 tohoto nařízení. Je na místě sblížit tento cíl týkající se informovanosti spotřebitele s dalším cílem, který si uvedené nařízení vytklo, a to s cílem spočívajícím v usnadnění volného pohybu potravin.

4) Požadavky vyplývající ze zásady obezřetnosti

Podle ustálené judikatury ze zásady obezřetnosti vyplývá, že pokud přetrvávají pochybnosti týkající se existence nebo dosahu rizik pro lidské zdraví, mohou být přijata ochranná opatření, aniž by se čekalo na jasné prokázání existence a závažnosti těchto rizik. Připustíme-li, že současné techniky neumožňují přesně změřit přítomnost látek pocházejících z geneticky modifikovaných organismů v potravinách, nic nenasvědčuje tomu, že je možno odůvodněně si myslet, že přítomnost takových látek podílem velmi málo přesahujícím 1 % může svou povahou ohrozit zdraví kojenců. Skutečnosti, že práh tolerance byl snížen na 0,9 % sama o sobě není rozhodující.

Navíc je důležité zdůraznit, že podle článku nařízení č. 258/97, o nových potravinách a nových složkách potravin, pokud členský stát na základě podrobného odůvodnění v důsledku nových informací nebo přehodnocení stávajících informací shledá, že používání některé potraviny nebo některé složky potraviny podle tohoto nařízení ohrožuje lidské zdraví, může přechodně omezit nebo pozastavit uvádění dotčené potraviny nebo složky potraviny na trh na svém území. Musí o tom však neprodleně uvědomit ostatní členské státy a Komisi a uvést důvody svého rozhodnutí. Soudní dvůr došel k závěru, že zásada obezřetnosti musí být nedílnou součástí rozhodovacího procesu, na jehož základě jsou přijata veškerá opatření na ochranu lidského zdraví.

V důsledku všeho, co bylo napsáno, rozhodl ESD o předběžné otázce tak, že čl. 2 odst. 2 písm. b) nařízení č. 1139/98 se má použít i na potraviny určené kojencům a malým dětem.

2/ Rozhodnutí soudu prvního stupně o žalobě Horního Rakouska proti Komisi ES T-366/03 a T-235/04⁶⁷

Na úvod tohoto případu je nutné připomenout, co k této problematice říká smlouva ES. Čl. 95 SES stanoví, že pokud členský stát pokládá za nutné, poté co Rada nebo Komise přijaly harmonizační opatření, ponechat si vlastní vnitrostátní předpisy z důvodů důležitých požadavků nebo vztahující se k ochraně životního prostředí, uvědomí o nich Komisi a sdělí důvody pro jejich ponechání (odst. 4). Navíc, pokud pokládá členský stát opět po přijetí harmonizačních opatření za nutné zavést vnitrostátní předpisy, opírající se o nové vědecké poznatky specifického problému, který se objeví v tomto státě po vydání harmonizačního opatření, uvědomí o zamýšlených předpisech Komisi a sdělí důvody pro jejich zavedení (odst. 5). Komise předpisy do šesti měsíců schválí nebo zamítne poté, co prověří, že neslouží jako prostředek svévolné diskriminace nebo zastřeného omezování obchodu mezi státy a nebrání fungování obchodu.

Podobný článek obsahuje i směrnice 2001/18 nazvaný „Ochranná doložka“. Stanoví, že jestliže členský stát získá na základě nových nebo dodatečných informací, které mohou ovlivnit hodnocení rizik pro životní prostředí, nebo na základě přehodnocení stávajících informací v souvislosti s novými nebo dodatečnými vědeckými poznatky dostatečný podklad pro názor, že geneticky modifikovaný organismus nebo produkt s jeho obsahem, který byl řádně oznámen a kterému již byl udělen písemný souhlas, představuje riziko pro lidské zdraví nebo životní prostředí, může tento členský stát používání nebo prodej tohoto geneticky modifikovaného organismu nebo produktu na svém území dočasně omezit nebo zakázat.

Členský stát neprodleně uvědomí Komisi a ostatní členské státy o činnostech, které podnikl podle tohoto článku, sdělí důvody svého rozhodnutí, předloží přezkum hodnocení rizik pro životní prostředí a uvede, zda a jak je zapotřebí pozměnit podmínky souhlasu nebo zda má být souhlas odebrán, popřípadě uvede i nové nebo dodatečné informace, na nichž je jeho rozhodnutí založeno.

⁶⁷ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:62003A0366:CS:HTML>

A o co vlastně v tomto sporu šlo? V březnu roku 2003 uvědomila Rakouská republika Komisi o návrhu zákona spolkové země Horní Rakousko, kterým se zakazuje genetické inženýrství. Cílem oznámeného opatření byl zákaz pěstování osiv a rostlin složených z geneticky modifikovaných organismů nebo geneticky modifikující organismy obsahujících, jakož i zákaz chovu a uvádění transgenních zvířat do životního prostředí za účelem lovu nebo rybolovu. Snahou bylo získat na základě čl. 95 ES výjimku z ustanovení směrnice 2001/18.

Komise požádala Evropský úřad pro bezpečnost potravin (EFSA) o vydání stanoviska k prokazatelnosti vědeckých poznatků uplatňovaných Rakouskou republikou. Úřad ve svém stanovisku došel k závěru, že tyto poznatky neobsahují žádný nový vědecký důkaz, který by mohl odůvodnit zákaz geneticky modifikovaných organismů v Horním Rakousku. Jelikož tedy nebyly splněny podmínky definované v čl. 95 odst. 5 ES, Komise zamítla žádost o povolení výjimky. Spolková země Horní Rakousko ve věci navrhovala, aby Soud zrušil napadené rozhodnutí a uložil Komisi náhradu nákladů řízení.

Soud se nejdříve zabýval přípustností žaloby podané spolkovou zemí Horní Rakousko a došel k závěru, že i když napadené rozhodnutí směřovalo proti Rakouské republice, je Horní Rakousko osobně dotčeno vydáním napadeného rozhodnutí a je tedy oprávněno domáhat se zrušení napadeného rozhodnutí. V žalobě byly uplatňovány čtyři žalobní důvody.

1) porušení zásady kontradiktornosti

K prvnímu žalobnímu důvodu účastníci namítali, že Komise je před přijetím napadeného rozhodnutí nevyslechla. K tomuto Soudní dvůr zaujal postoj již dříve. V rozsudku *Dánsko v. Komise* rozhodl, že zásadu kontradiktornosti nelze použít na postup upravený článkem 95 ES. Na rozdíl od rozsudku *Dánsko v. Komise*, se v tomto případě Komise nespokojila s pouhým rozhodnutím o oznámení, ale požádala o odborný posudek EFSA, a proto měla Komise před přijetím napadeného rozhodnutí vyslechnout žalobce ohledně stanoviska EFSA, aby měl příležitost stanovisko popřít.

Soud k prvnímu žalobnímu návrhu znovu uvedl, že zásada kontradiktornosti se nepoužije na postup uvedený v čl. 95 odst. 4 ES (rozsudek *Dánsko v. Komise*) a tento přístup je možné použít i v tomto případě, tedy jde-li o čl. 95 odst. 5. Oba postupy upravené čl. 95 odst. 4 a 5 ES směřují k zajištění toho, aby žádný členský stát neuplatňoval vnitrostátní právní úpravu odchylnou od harmonizačních pravidel, aniž by předem získal souhlas Komise. Z tohoto pohledu se režim použitelný na vnitrostátní opatření oznámená na základě čl. 95 odst. 4 ES významně neliší od režimu použitelného na vnitrostátní opatření, která jsou ještě ve stavu návrhu a byla oznámena na základě čl. 95 odst. 5 ES. V obou postupech jsou totiž nepoužitelná, dokud Komise nepřijme své rozhodnutí o udělení výjimky. První žalobní důvod byl tedy zamítnut jako nerelevantní.

2) porušení povinnosti uvést odůvodnění

K druhému žalobnímu důvodu účastníci řízení argumentovali, že napadené rozhodnutí nespĺňuje požadavky článku 253 ES.

Soud k tomuto uvedl, že odůvodnění požadované článkem 253 ES musí být přizpůsobeno povaze dotčeného aktu a musí z něj být jasně a jednoznačně patrné uvažování orgánu tak, aby se zúčastněné osoby mohly seznámit s odůvodněními přijatého opatření a soud Společenství mohl vykonávat svůj přezkum. Jestliže je Komise povinna odůvodnit svá rozhodnutí tím, že uvede skutkové a právní poznatky, na nichž závisí právní odůvodnění opatření, a úvahy, které ji vedly k přijetí jejího rozhodnutí, není povinna projednávat všechny právní a skutkové body, které byly vneseny během správního řízení. Za účelem splnění povinnosti uvést odůvodnění upravené v článku 253 ES musí rozhodnutí přijaté Komisí na základě čl. 95 odst. 5 ES obsahovat dostatečné a relevantní uvedení skutečností, které byly zohledněny za účelem, zda jsou splněny podmínky uložené tímto článkem pro udělení výjimky.

Soud měl zato, že Komise svou argumentaci podrobně rozvinula a uvedla důvody, na základě kterých měla za to, že oznámení nespĺňuje podmínky čl. 95 odst. 5 ES. Komise je totiž opřela o tři hlavní skutečnosti. Shledala, že oznámené opatření nebylo odůvodněno s ohledem na nové vědecké

poznatky, nebylo odůvodněno specifickým problémem v Rakouské republice a konečně bylo moc obecné a nedostatečně podložené. I druhý žalobní důvod byl proto zamítnut jako neopodstatněný.

3) porušení čl. 95 odst. 5 ES

K třetímu žalobnímu důvodu účastníci řízení argumentovali, že Komise měla vyhovět žádosti, protože podmínky čl. 95 odst. 5 ES byly splněny. Oznámené opatření bylo určeno k ochraně životního prostředí, bylo založeno na nových vědeckých poznacích, bylo odůvodněno specifickým problémem v Rakousku a bylo v souladu se zásadou proporcionality.

Článek 95 ES, jak již bylo zmíněno, rozlišuje mezi oznámenými vnitrostátními předpisy, které existují před harmonizací a těmi, které si dotyčný členský stát přeje zavést. V prvním případě, musí být ponechání si dřívějších vnitrostátních předpisů odůvodněno důležitými požadavky uvedenými v článku 30 ES nebo požadavky na ochranu životního nebo pracovního prostředí. V druhém případě, musí být zavedení nových vnitrostátních předpisů založeno na nových vědeckých poznacích k ochraně životního prostředí nebo pracovního prostředí z důvodu specifického problému, který se objeví po vydání harmonizačního opatření v tomto členském státě. Rozdíl mezi těmito dvěma případy upravenými článkem 95 ES spočívá v prvním případě v existenci vnitrostátních předpisů existujících před harmonizačním opatřením. Tyto předpisy tedy byly známy zákonodárci Společenství, který se jimi nemohl nebo nezamýšlel inspirovat při harmonizaci. Bylo tedy považováno za přijatelné, aby členský stát mohl požadovat zachování jeho vlastních pravidel v platnosti. V druhém případě může naopak přijetí nových vnitrostátních předpisů ohrozit harmonizaci. Orgány Společenství nemohly již pojmově zohlednit vnitrostátní text při vypracování harmonizačního opatření.

Komise odmítla argumenty Rakouské republiky směřující k prokázání specifického problému ve velikosti zemědělských hospodářství. Rovněž se ztotožnila se závěry EFSA, zejména s těmi, podle kterých jednak „předložené vědecké poznatky neobsahovaly žádnou novou nebo specifickou místní informaci týkající se dopadů geneticky modifikovaných kultur nebo zvířat na životní prostředí nebo lidské zdraví“ a jednak nebyl předložen „žádný vědecký poznatek, který by prokazoval, že tato

oblast Rakouska má zvláštní nebo výjimečné ekosystémy vyžadující hodnocení rizik odlišné“. Třetí žalobní důvod se tedy také setkal s odmítnutím.

4) porušení zásady obezřetnosti

Posledním žalobním důvodem bylo Komisi vytýkáno, že nezhlednula, že oznámené opatření bylo preventivním opatřením ve smyslu čl. 174 odst. 2 ES, odůvodněným zásadou obezřetnosti.

I tento žalobní důvod Soud shledal nerelevantním. Komisi totiž byla předložena žádost na základě čl. 95 odst. 5 ES a ta rozhodla, že podmínky použití článku nebyly splněny. Soud na závěr přezkoumání třetího žalobního důvodu shledal, že napadené rozhodnutí nebylo chybné. Komise tedy v každém případě mohla žádost, která jí byla předložena, pouze zamítnout.

Žaloba byla s ohledem na výše uvedené zamítnuta v celém rozsahu.

Obecné závěry k judikatuře ESD

Spory, které jsem se zde snažila rozebrat, jsou velice složité, stejně jako většina ostatních, kterými se ESD zabývá. Jejich pochopení a rozhodnutí se neopírá o jeden právní předpis, ale ve většině případů vyžaduje širší znalost právních předpisů vztahujících se ke životnímu prostředí a geneticky modifikovaným organismům a produktům.

Z obou rozhodnutí je také patrné, jak se Evropský soudní dvůr ke geneticky modifikovaným organismům staví. Svými rozhodnutími se rozhodně nesnaží jejich cestu ulehčit. Rozsudky znějí ve prospěch důsledného používání právních předpisů. ESD svým přístupem tak dává veřejnosti najevo na čí straně stojí.

Mezi pravomoci ESD patří podle čl. 220 SES zajišťování a dodržování práva při výkladu a provádění Smlouvy. Jde tedy o funkci strážce Smlouvy.⁶⁸ Důležitou roli ESD také zastává při výkladu

⁶⁸ Kružiková, E. – Adamová, E. – Komárek, J.: Právo životního prostředí Evropských společenství, Linde Praha, s.r.o., Praha 2003, ISBN 80-7201-430-7, str. 15

Úkolem Evropského úřadu pro bezpečnost potravin je zjistit jakýkoliv zdroj rozporů mezi jeho vědeckými stanovisky a vědeckými názory jiných orgánů, které pracují na podobných úkolech. Cílem je buď vyřešení sporu nebo předložení společného dokumentu, který objasňuje sporné vědecké záležitosti tak, aby řídicí pracovníci měli možnost přijmout na základě všech dostupných informací nejvhodnější opatření. Úřad tedy nevydává žádná závazná stanoviska. Výsledky vědeckých studií Úřadu a jeho výroční zpráva jsou zveřejňovány. Zasedání řídicího orgánu Úřadu jsou také veřejná a mohou být pozváni i zástupci spotřebitelů a jiných zainteresovaných stran. Samozřejmě je také zajištěn přístup veřejnosti k dokumentům, které má Úřad k dispozici.

Kromě svého úkolu při zjišťování vznikajících rizik, Úřad pomáhá v **krizovém řízení**. V případě krize by Komise měla okamžitě vytvořit krizovou jednotku, která by zahrnovala i vědecké a technické poradenství Úřadu. Krizová jednotka by shromažďovala a vyhodnocovala všechny relevantní informace a zjistila možnosti jak účinně a rychle zabránit riziku nebo ho omezit či vyloučit. Krizová jednotka je také pověřena informovat v době krize veřejnost. Úřad je též členem **systému rychlého varování**. Tento nový systém zahrnuje potraviny a krmivo pro zvířata. Jakákoliv informace o vážném ohrožení lidského zdraví pocházejícím z potravin nebo krmiv musí být oznámena prostřednictvím kompetentních národních úřadů systému rychlého varování. Všechna oznámení jsou okamžitě předána Komisí jiným členům sítě rychlého varování, kterými jsou právě Úřad pro bezpečnost potravin a členské státy.

V současné době je činnost EFSA kritizována a to především ze strany současného evropského komisaře pro životní prostředí Stavrose Dimase, ale i ministrů životního prostředí jednotlivých členských států EU. Aliance evropských zdravotníků, ochránců životního prostředí a práv spotřebitelů dokonce vyzvala EFSA, aby při hodnocení geneticky modifikovaných organismů upřednostnila před komerčními zájmy ochranu životního prostředí a zdraví, aby zvýšila transparentnost svých rozhodovacích procesů, a aby přehodnotila složení vědeckých panelů tak, aby byla zachována jejich nestrannost a nezávislost na průmyslu. Stanovisko EFSA je vyžadováno zákonem, jakmile je jakákoli členská země EU požádána firmou o schválení (autorizaci) nového geneticky modifikovaného organismu pro území EU. EFSA svá hodnocení rizika obvykle provádí na základě dat poskytnutých přímo průmyslem a právě nezávislé studie pro posouzení rizik jsou hlavním důvodem kritiky.⁷¹

⁷¹ <http://www.stuz.cz/view.php?cislocclanku=2006040004>

Právní úprava nakládání s geneticky modifikovanými organismy v ČR

4.1 Legislativa

V České republice je nakládání s geneticky modifikovanými organismy upraveno především zákonem č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty a změně některých souvisejících zákonů. Tato právní úprava nahradila původní zákon č. 153/2000 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými produkty, Starší zákon již reflektoval právní úpravu ES, nicméně nutnost nové právní úpravy vyvstala poté, co došlo k přijetí směrnice, která musela být promítnuta do našeho právního řádu.

Cílem zákona č. 78/2004 Sb. je stanovit povinnosti fyzických a právnických osob tak, aby byla zajištěna ochrana zdraví člověka a zvířat, životního prostředí a biologické rozmanitosti. Zákon stanoví postup udělování oprávnění k nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty, systém kontroly nad dodržováním zákona a systém evidence uživatelů i geneticky modifikovaných organismů a produktů. Vzhledem k tomu, že oblast genetických modifikací se rozvíjí velmi rychlým tempem a dosud nejsou známy všechny potenciální dlouhodobé účinky geneticky modifikovaných organismů, vychází zákon z principu předběžné opatrnosti a obsahuje ustanovení umožňující v případě potřeby rozhodnutím správního úřadu pozastavit nebo ukončit nakládání s geneticky modifikovaným organismem.

Zákon doplňují dvě vyhlášky:

- 1) **vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 209/2004 Sb., o bližších podmínkách nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty,**
- 2) **vyhláška Ministerstva životního prostředí č. 82/2006 Sb., kterou se mění vyhláška č. 209/2004 Sb. o bližších podmínkách nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty.**

Mimo uvedené zákony a vyhlášky se úpravě geneticky modifikovaných organismů věnují také následující právní předpisy (všechny jsou platné ve znění pozdějších změn):

- **zákon č. 110/1997 Sb., o potravinách a tabákových výrobcích a o změně a doplnění některých souvisejících zákonů – na základě tohoto zákona vzniká podnikateli, který**

uvádí do oběhu tabákové výrobky nebo potraviny balené ve výrobě způsobem, který stanoví vyhláška, povinnost uvést, jestli obsahují geneticky modifikované organismy nebo produkty. Zákon v tomto případě mluví o tzv. potravinách nového typu – potraviny, které se v České republice zatím nepoužívaly pro lidskou potřebu. Jejich vymezení je značně široké a zahrnuje nejen potraviny obsahující geneticky modifikované organismy. Zákon je doplněn prováděcí vyhláškou Ministerstva zemědělství č. 324/1997 Sb., o způsobu označování potravin a tabákových výrobků, o přípustné odchylce od údajů o množství výrobku označeného symbolem „e” a vyhláškou č. 113/2005 Sb., o způsobu označování potravin a tabákových výrobků. Posledně jmenovaná vyhláška se opět netýká jen označování potravin obsahující geneticky modifikované organismy, ale i označování potravin obsahující i jiné složky.

- **zákon č. 146/2002 Sb., o Státní zemědělské a potravinářské inspekci a o změně některých souvisejících zákonů** – tento zákon především stanovuje kompetence Státní zemědělské a potravinářské inspekce.
- **zákon č. 91/1996 Sb., o krmivech** – tento zákon odkazuje v případě krmiv obsahujících geneticky modifikované organismy na zvláštní úpravu, která je v nařízení ministerstva zemědělství č. 451/2000 Sb., k provedení zákona o krmivech. Nařízení stanoví, že krmiva musí odpovídat požadavkům evropských předpisů a také zavádí povinnost dovozců, vývozců a dodavatelů se zaregistrovat a uvést, jestli jejich činnost nějak souvisí s geneticky modifikovanými organismy.
- **zákon č. 219/2003 Sb., o oběhu osiva a sadby** – tento zákon stanoví zákaz dovážet takové odrůdy, které obsahují geneticky modifikované organismy. Výjimku z něj pak připouští zákon č. 78/2004 Sb. Zákon o oběhu osiva a sadby je konkretizován vyhláškou č. 175/2004 Sb., kterou se stanoví podrobnosti o uvádění do oběhu osiva a sadby pěstovaných rostlin.
- **zákon č. 326/2004 Sb., o rostlinolékařské péči** – podle tohoto zákona vzniká povinnost chránit rostliny a rostlinné produkty proti škodlivým organismům, proti jejich zavlečení do České republiky a proti jejich rozšiřování na našem území. Rostlinolékařská správa má na základě tohoto zákona povinnost sledovat účinnost geneticky modifikovaných organismů využívaných k ochraně rostlin, ale také povinnost sledovat rezistenci škodlivých organismů k produktům geneticky modifikovaných organismů.

- **zákon č. 242/2000 Sb., o ekologickém zemědělství** – tato právní úprava stanovuje podmínky hospodaření a podmínky pro výrobu biopotravin, ale i způsob označování těchto potravin. Geneticky modifikované organismy se na ekofarmách nesmějí chovat nebo pěstovat. Jediný možný způsob jejich výskytu na biofarmě je v podobě léčiv nebo veterinárních přípravků.
- **zákon č. 79/1997 Sb., o léčivech a změnách a doplnění některých souvisejících zákonů** – tento právní předpis stanoví, že pokud lékař předepisuje nebo používá lék, který není registrovaný podle tohoto zákona, nesmí jít o lék obsahující geneticky modifikovaný organismus. K léčivým přípravkům, které obsahují geneticky modifikované organismy vydává Ministerstvo životního prostředí své stanovisko. Všechna léčiva hodnotí v předepsané lhůtě Etická komise. Z hlediska složitosti posuzování léčiv, obsahujících geneticky modifikované organismy, může být lhůta prodloužena až o 30 dní.
- **zákon č. 17/1992 Sb., o životním prostředí** – tento zákon ve vztahu ke geneticky modifikovaným organismům definuje pojmy jako je trvale udržitelný rozvoj, ekologická stabilita nebo ekologická újma. Stanoví také zásady důležité pro ochranu životního prostředí.

Další právní předpisy se úpravy genetiky modifikovaných organismů dotýkají jenom okrajově (opět platné ve znění pozdějších změn):

- zákon č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví,
- zákon č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny,
- zákon č. 106/1999 Sb., o svobodném přístupu k informacím,
- zákon č. 123/1998 Sb., o právu na informace o životním prostředí,
- zákon č. 206/2000 Sb., o ochraně biotechnologických vynálezů,
- zákon č. 149/2002 Sb., o ochraně práv k odrůdám,
- zákon č. 115/1995 Sb., o vinohradnictví a vinařství,
- zákon č. 97/1996 Sb., o ochraně chmele,
- zákon č. 166/1999 Sb., o veterinární péči,
- zákon č. 154/2000 Sb., o šlechtění plemenitbě a evidenci hospodářských zvířat,
- zákon č. 246/1992 Sb., na ochranu zvířat proti týrání,
- nařízení vlády č. 178/2000 Sb., kterým se stanoví podmínky ochrany zdraví zaměstnanců při práci,

- vyhláška č. 252/2002 Sb., kterou se provádějí některá ustanovení celního zákona,
- vyhláška č. 89/2001 Sb., kterou se stanoví podmínky pro zařazování prací do kategorií, limitní hodnoty ukazatelů biologických expozičních testů a náležitosti hlášení prací s azbestem a biologickými činiteli.

4.2 Způsoby používání geneticky modifikovaných organismů

Než dojde k jednomu z možných způsobů používání geneticky modifikovaných organismů, je třeba přistoupit k laboratorním testům. Teprve na základě jejich výsledků se přistupuje k praktickému využití. České právní předpisy rozlišují tři způsoby používání geneticky modifikovaných organismů:

1/ uzavřené nakládání

Uzavřeným nakládáním je podle zákona č. 78/2004 Sb. činnost, při které jsou organismy geneticky modifikovány nebo při níž jsou geneticky modifikované organismy pěstovány, uchovávány, dopravovány, ničeny, zneškodňovány nebo jakýmkoli jiným způsobem používány v uzavřeném prostoru, nejde-li o geneticky modifikované organismy zapsané v Seznamu pro uvádění do oběhu. Jde tedy zejména o použití geneticky modifikovaných mikroorganismů, rostlin nebo zvířat v laboratořích, uzavřených sklenících, chovech či průmyslových provozech. Tento způsob zahrnuje vlastní genetickou modifikaci – vytváření geneticky modifikovaných organismů, vědecké pokusy, ale i průmyslovou výrobu očkovacích látek.

Pro uzavřené nakládání je důležité vypracovat **hodnocení rizika**, které zpracovává ten, kdo chce geneticky modifikované organismy užívat k uzavřenému nakládání. Riziko z tohoto uzavřeného nakládání musí zařadit do jedné ze čtyř kategorií, které jsou obsaženy v příloze č. 3 k zákonu. Podle toho, do které kategorie bylo nakládání zařazeno, se rozlišuje uzavřené nakládání na základě povolení, které bylo uděleno po podání žádosti (3. a 4. kategorie rizika) a oznámení, o kterém se vydá potvrzení (1. a 2. kategorie). Jestliže hodnocení rizika nevedlo k jednoznačnému zařazení do určité kategorie, je třeba toto nakládání posuzovat podle kategorie vyšší.

Uzavřeně nakládat je možné jen v takovém uzavřeném prostoru, který splňuje **požadavky na uzavření a ochranná opatření** stanovené pro příslušnou kategorii rizika vyhláškou. Těmito požadavky se rozumí zejména podmínky pro stavbu, pracovní podmínky zaměstnanců nebo upozornění na nebezpečí. Během uzavřeného nakládání je třeba uzavřený prostor i ochranná opatření pravidelně kontrolovat a vést o tom záznamy.

Oprávnění k uzavřenému nakládání může vzniknout pouze **právnícké osobě nebo fyzické osobě oprávněné k podnikání** a je nepřevoditelné na třetí osoby. Platnost povolení je **časově omezena**, ale může být prodloužena na základě žádosti podané před uplynutím platnosti povolení.

2/ uvádění do životního prostředí

Uvádění do životního prostředí zákon č. 78/2004 Sb. definuje jako uvádění geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí mimo uzavřený prostor, nejde-li opět o geneticky modifikované organismy zapsané do Seznamu pro uvádění do oběhu. Do této skupiny patří především polní pokusy a pokusy s geneticky modifikovanými zvířaty nebo mikroorganismy na polích nebo ve volné přírodě.

Uvádět geneticky modifikované organismy do životního prostředí může stejně jako s nimi nakládat pouze **právnícká osoba nebo fyzická osoba oprávněná k podnikání**, která získala povolení. I toto povolení není převoditelné na třetí osoby a je vydáváno **na určitou dobu** s možností prodloužení. Osoba, které bylo uděleno povolení je povinna zajistit **monitoring** a podávat zprávy o jeho výsledcích.

3/ uvádění do oběhu

Zákon č. 78/2004 Sb. za něj považuje úplatné i bezúplatné předání nebo nabídnutí jiné osobě, nejde-li o předání či nabídnutí výlučné za účelem uzavřeného nakládání nebo uvádění do životního prostředí osobě oprávněné k tomuto způsobu nakládání. Tím je myšlen prodej v obchodních sítích, skladování, pěstování za účelem prodeje a zpracování, výrobu konečných produktů a podobně. Ve všech případech se zatím jedná o geneticky modifikované zemědělské plodiny jako je například kukuřice, bavlník nebo sója. Jedinou výjimkou jsou geneticky modifikované karafiáty s modrou barvou květu.

Pro uvádění do oběhu je třeba, aby geneticky modifikovaný organismus nebo produkt byl zapsán do **Seznamu pro uvádění do oběhu** nebo aby byl k uvedení do oběhu dán souhlas či přivolení příslušným úřadem členského státu, pokud vyhovuje požadavkům právních předpisů Evropských společenství. Tím je zaručeno, že stát nemůže bezdůvodně bránit uvedení geneticky modifikovaného organismu na trh, pokud už jiný stát vydal k uvedení do oběhu povolení.

O uvádění geneticky modifikovaných organismů do oběhu se rozhoduje také na úrovni celé Evropské unie. Všechny členské státy se totiž mohou k podané žádosti vyjádřit. Již z velkého množství států a různých institucí je možné odhadovat, že se bude jednat o velmi složitý proces, trvající několik let. Žádost z odborných hledisek posuzuje Evropský úřad pro bezpečnost potravin. V konečných stanoviscích členských států hrají ale velkou roli i ekonomické a politické aspekty. Rozhodnutí může být přijato Radou ministrů pro životní prostředí hlasováním členských států nebo, pokud Rada k rozhodnutí nedospěje, Evropskou komisí.

Ten, kdo je poté oprávněn k uvádění do oběhu, je povinnen jedenkrát ročně poskytovat Ministerstvu životního prostředí **informace o místě pěstování** a zajistit **monitoring**. Doba platnosti zápisu do Seznamu je omezená dobou deseti let od provedení zápisu bez možnosti prodloužení zápisu. Ve vědě bylo získáno již tisíce typů geneticky modifikovaných organismů, ale jen u malé části se uvažuje o možnostech praktického využití. U většiny se vůbec nepočítá s jejich uvolněním do životního prostředí.

4.3 Proces povolování geneticky modifikovaných organismů

Všechny způsoby využití je možné provozovat pouze na základě získaného **oprávnění**. Pro každý způsob nakládání, jak již bylo řečeno, se oprávnění získává jinak:

- 1) oprávnění k uzavřenému nakládání vzniká na základě povolení k uzavřenému nakládání nebo na základě oznámení,
- 2) oprávnění k uvádění do životního prostředí vzniká také na základě povolení,
- 3) oprávnění k uvádění do oběhu vzniká na základě zápisu do Seznamu pro uvádění do oběhu.

Povolovací procedura je tím složitější, čím důkladnějšího posuzování možných rizik pro životní prostředí a zdraví je třeba. Nejjednodušší situace nastává v případě uzavřeného nakládání s takovými organismy, jejichž riziko je zanedbatelné. To jsou třeba laboratorní zvířata nebo mikroorganismy, které v přírodě nemají šanci na přežití. Tady postačuje oznámení podané Ministerstvu životního prostředí, v němž jsou charakterizovány geneticky modifikované organismy, vyhodnocena možná rizika, popsány zamýšlené činnosti a vybavení pracoviště. Pro uzavřené nakládání s vyšším stupněm rizika a pro uvádění do životního prostředí je vydáváno rozhodnutí Ministerstva životního prostředí ve správním řízení.

Žádost o povolení nebo zápis se podává u Ministerstva životního prostředí (dále jen ministerstvo). Ministerstvo nejdříve žádost zkoumá z formálního hlediska, tedy zda obsahuje všechny náležitosti, které předpokládá právní předpis. Pokud tomu tak není, je žadatel vyzván k jejich doplnění. Poté ministerstvo žádost pošle k posouzení dotčeným ministerstvům, jimiž jsou Ministerstvo zemědělství a Ministerstvo zdravotnictví. Ty mohou písemně sdělit svá vyjádření nebo vznést požadavky na doplnění. K žádosti se také vyjadřuje příslušný kraj, ve kterém má nakládání s geneticky modifikovaným organismem probíhat. Současně na svých internetových stránkách ministerstvo zveřejní informaci o zahájení správního řízení a shrnutí obsahu žádosti. Každému tak vzniká možnost se s žádostí seznámit a zaslat ministerstvu své písemné vyjádření.

Základní informace o žádosti zadá ministerstvo v angličtině do **evropské databáze**, kde jsou zpřístupněny všem členským státům a veřejnosti. Členské státy mají možnost na jejich základě uplatňovat své připomínky k plánovaným pokusům. Po obdržení stanovisek, odborných posudků a připomínek může ministerstvo žadatele vyzvat k doplnění žádosti nebo upřesnění některých údajů.

Lhůta pro vydání rozhodnutí je 90 dní od obdržení žádosti. Pokud si ministerstvo vyžádá dodatečné informace, lhůta se přerušuje a správní řízení potom trvá déle než tři měsíce. V konečném rozhodnutí musí být zohledněny všechny připomínky a námítky. Rozhodnutí, včetně odůvodnění, je nakonec po nabytí právní moci zveřejněno na internetových stránkách ministerstva. Jeho součástí jsou i podmínky pro nakládání s geneticky modifikovanými

organismy a produkty. Povolení se vždy ukládá na dobu určitou a ministerstvo má právo ho změnit nebo zrušit.

Oznamovatel nebo žadatel o udělení povolení může označit informace, jejichž zveřejnění by ho mohlo poškodit v hospodářské soutěži, za **důvěrné údaje**. Zákon konkrétně uvádí, které údaje mohou být za důvěrné označeny. Takové údaje se potom nemohou stát předmětem zveřejnění, mají k nim přístup jen určité orgány a na osoby, které posuzují žádost, se vztahuje povinnost mlčenlivosti.

4.4 Zapojení veřejnosti do procesu povolování

Této problematice nebyla v předchozím zákoně č. 153/2000 Sb. věnována značná pozornost. Vliv na konečné rozhodnutí měla veřejnost především prostřednictvím svých zástupců, kteří se stali členy **České komise pro nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty** na Ministerstvu životního prostředí. Jako účastník správního řízení o povolování geneticky modifikovaných organismů se mohla účastnit pouze **občanská sdružení**.

V novém zákoně č. 78/2004 Sb. má veřejnost mnohem silnější postavení. Veřejnosti je především dáno oprávnění **vyjádřit se k žádosti**. Slovy zákona: „Každý může zaslat své písemné vyjádření ministerstvu do 30 dní ode dne zveřejnění shrnutí obsahu žádosti.“ Pokud kdokoli uvede nesouhlasné vyjádření s žádostí o udělení povolení pro uvádění do životního prostředí nebo o zápis do Seznamu pro uvádění do životního prostředí, je ministerstvo povinno do 30 dní po uplynutí lhůty k písemnému vyjádření zajistit **veřejné projednání**. Kdy a kde se veřejné projednání koná ministerstvo zveřejní nejméně 5 dní před jeho konáním na své úřední desce, prostřednictvím internetové sítě a nejméně jedním dalším vhodným způsobem v obci nebo kraji, kde k uzavřenému nakládání dochází, dochází k uvádění do životního prostředí nebo kde k němu má docházet.

Veřejného projednání se účastní též žadatel o udělení povolení nebo o zápis do Seznamu. V případě jeho nepřítomnosti může ministerstvo veřejné projednání ukončit a na náklady žadatele určí místo a čas nového veřejného projednání, které se musí konat nejpozději do 5 dní. Veřejné projednání slouží k větší transparentnosti při rozhodování a zároveň zajišťuje kontrolu

veřejnosti v rámci ochrany životního prostředí. Na tento institut je kladen velký důraz nejen v zákoně samotném, ale i v právu ES.

4.5 Nástroje ochrany

Existují tři druhy nástrojů ochrany:

1/ administrativní

Administrativním nástrojem regulace nakládání s geneticky modifikovanými organismy jsou **registry**, které vede Ministerstvo životního prostředí pro geneticky modifikované organismy, pro které bylo uděleno povolení nebo vzniklo oprávnění k uzavřenému nakládání na základě oznámení. Zákon uvádí:

- 1) registr povolených geneticky modifikovaných organismů pro uzavřené nakládání,
- 2) registr povolených geneticky modifikovaných organismů pro uvádění do životního prostředí,
- 3) Seznam geneticky modifikovaných organismů pro uvádění do oběhu,
- 4) Registr uživatelů.

2/ koncepční

hodnocení rizika

Hodnocení rizika je **písemný rozbor**, který vychází z porovnání nakládání s geneticky modifikovanými organismy s nakládáním s geneticky nemodifikovanými organismy za obdobných podmínek. Hodnocení zahrnuje a posuzuje možné přímé a nepřímé, bezprostřední i následné škodlivé účinky nakládání. Zejména se sleduje působení na zdraví lidí, působení na zvířata a rostliny, usídlení a rozšíření geneticky modifikovaného organismu do životního prostředí a v neposlední řadě přenos vloženého genetického materiálu na jiné organismy.

Hodnocení zpracovává **odborný poradce**, jímž je odborně způsobilá fyzická osob, a uchovává se po dobu nejméně 10 let.

Při hodnocení rizika musí být využívány především současné vědecké poznatky a ověřené zkušenosti s genetickou modifikací či genetickým modifikovaným organismem. Chybí-li

ověřené zkušenosti, je možné je nahradit kvalifikovanými odhady. V tomto případě je ale nutné vycházet ze zásady předběžné opatrnosti.

Podrobnosti hodnocení rizika stanoví **vyhláška**. Při hodnocení musí být brány v úvahu všechny potencionální škodlivé účinky nakládání s geneticky modifikovanými organismy a genetickými produkty. Musí být porovnány se škodlivými účinky nakládání s příjemcem, což je organismus, do kterého je cizorodý dědičný materiál vnesen, popřípadě rodičovským materiálem nebo organismy příbuznými. Vyhláška rozeznává několik druhů účinků – přímé a nepřímé, okamžité a opožděné a kumulativní dlouhodobé účinky.

Přímými účinky se rozumí prvotní účinky na lidské zdraví nebo na životní prostředí, které jsou výsledkem působení geneticky modifikovaných organismů a neprojevují se příčinným řetězcem dalších událostí. **Nepřímými účinky** se rozumí účinky na lidské zdraví nebo životní prostředí, které se projevuje příčinným řetězcem dalších událostí, jako například interakcí s dalšími organismy, přenosem genetického materiálu nebo změnami v používání nebo nakládání. Pozorování nepřímých účinků může být časově opožděno. **Okamžitými účinky** se rozumí účinky na lidské zdraví nebo životní prostředí, které lze pozorovat během uvolňování geneticky modifikovaných organismů. **Opožděnými účinky** jsou takové účinky na lidské zdraví nebo životní prostředí, které nemusí být pozorovány během uvolňování geneticky modifikovaných organismů, ale projeví se přímo nebo nepřímo buď v pozdějších stádiích uvolňování nebo po jeho skončení.

Vyhláška také rozlišuje mezi hodnocení rizika v případě uvádění geneticky modifikovaného organismu do životního prostředí jiných, než je vyšší rostlina, geneticky modifikovaných vyšších rostlin a geneticky modifikovaného produktu, ve kterém je obsaženo více různých geneticky modifikovaných organismů. Podle toho pak stanoví, které skutečnosti musí být zkoumány.

havarijní plán

Havarijní plán je dokument, ve kterém jsou popsány činnosti a opatření při vzniku havárie, které vedou ke zmírnění nebo odstranění jejích následků pro zdraví a životní prostředí. Havárie je podle zákona taková událost při nakládání s geneticky modifikovanými organismy, při které došlo k závažnému nežádoucímu úniku geneticky modifikovaného organismu do životního

prostředí a v důsledku kterého může dojít k bezprostřednímu nebo následnému ohrožení životního prostředí. Zákon také vyjmenovává, které osoby mají povinnost havarijní plán zpracovat a jaké údaje musí obsahovat.

3/ sankční a nápravná opatření opatření k nápravě

Opatření k nápravě se ukládá pokud dochází k nakládání s geneticky modifikovanými organismy nebo produkty v rozporu se zákonem nebo v rozporu s rozhodnutím vydaným na základě zákona. Česká inspekce životního prostředí může další nakládání s geneticky modifikovanými organismy pozastavit nebo dokonce zakázat a je-li to vhodné, uložit tomu, kdo povinnosti nakládání s geneticky modifikovanými organismy porušil, aby na své náklady učinil přiměřená opatření k nápravě. V určitých případech může Inspekce opatření k nápravě přijmout sama.

pokuty

Pokuty za správní delikt se pohybují podle závažnosti protiprávního jednání v rozmezí několika tisíců až 5 000 000 Kč. Pokud dojde k opětovnému porušení povinností, mohou být pokuty zvýšeny až na dvojnásobek. Vážným nedostatkem předchozího zákona bylo to, že nestanovil postih pro ty osoby, které nakládaly s geneticky modifikovanými organismy bez oprávnění. Zákon č. 78/2004 Sb. ale tento nedostatek odstranil a ten, kdo se dopustí porušení této povinnosti se vystavuje nebezpečí uložení té nejvyšší pokuty.

4.6 Monitoring

Geneticky modifikované organismy, které byly uvolněny do prostředí a do oběhu je třeba neustále sledovat, přestože jsou velmi pečlivě odhadovány možné interakce geneticky modifikovaných organismů se zdravím člověka, jejich možný vliv na agroekosystémy a další faktory. Proto se vyhláší tzv. monitorovací programy. Cílem je v případě obecného monitorování potvrdit, jestli předpoklady o nepříznivých dopadech nebo vlivech byly správné a pokud jde o specifické monitorování, tak určit výskyt nepříznivých vlivů na lidské zdraví a životní prostředí, které nebyly předvídaný v hodnocení rizika.

Základním nástrojem pro monitoring je systém fungujících kontrolních laboratoří. V rámci EU byla ustavena **Referenční laboratoř Evropské unie (CRL)**, jejímiž hlavními úkoly jsou prověření a validace metod předložených notifikátory nových geneticky modifikovaných organismů.

CRL pracuje ve spolupráci s **Evropskou sítí laboratoří pro stanovení GMO (European Network of GMO Laboratories – ENGL)**.⁷² ENGL je síť laboratoří, která byla jmenována národními kompetentními orgány jednotlivých členských zemí EU. Každá země má právo jmenovat několik laboratoří. ENGL vznikl původně jako neformální svazek laboratoří zabývajících se problematikou geneticky modifikovaných organismů. Za Českou republiku do tohoto systému patří Výzkumný ústav rostlinné výroby, Státní zemědělská a potravinářská inspekce, Státní veterinární ústav Jihlava, Fakulta potravinářské a biochemické technologie a Státní zdravotní ústav. Cílem je především podpora environmentální a potravinové politiky Unie, praktická podpora legislativní činnosti Komise v oblasti geneticky modifikovaných organismů, koordinace činností jednotlivých laboratorních pracovišť a vzájemná výměna materiálu i informací.

4.7 Kontrola používání geneticky modifikovaných organismů

Kontrola je v kompetenci několika různých úřadů:

- **Ministerstvo životního prostředí** – ministerstvo je ústředním správním orgánem, který vykonává vrchní dozor. Jako jeho poradní orgán byla zřízena Česká komise pro nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty. Mezi její členy patří přední vědci a další odborníci z oborů ochrany zdraví, životního prostředí, zemědělství, mikrobiologie, botaniky, živočišné fyziologie, medicíny a dalších.
- **Ministerstvo zdravotnictví**
- **Ministerstvo zemědělství**
- **Česká inspekce životního prostředí** – do její kompetence patří kontrola používání v laboratořích, polní pokusy, ale i dovoz a vývoz.

⁷² <http://www.phytosanitary.org/projekty/2004/vvf-06-04.pdf>

- **Ústřední kontrolní a zkušební ústav zemědělský** – provádí kontrolu osiva a krmiva
- **orgány ochrany veřejného zdraví** – tyto orgány mají dozor nad dodržováním povinností a zdravotních požadavků především ve výrobních potravin, jídelnách a restauracích.
- **Státní zemědělská a potravinářská inspekce** – do kompetence tohoto orgánu patří kontrola potravin a surovin pro jejich výrobu, s výjimkou potravin živočišného původu, které podléhají kontrole Státní veterinární správy. Státní zemědělská a potravinářská inspekce může tedy kontrolovat i označování přítomnosti materiálu z geneticky modifikovaných organismů v potravinách.
- **celní orgány** – kontrolují především zásilky při dovozu, vývozu a tranzitu, které jsou deklarovány jako geneticky modifikované organismy nebo produkty, jestli jsou vybaveny příslušnými doklady. Povinnost uvést do celního prohlášení, že se přepravují geneticky modifikované organismy, má každý dovozce, vývozce či dopravce.
- **Ústav pro státní kontrolu veterinárních preparátů a léčiv**
- **Státní úřad pro kontrolu léčiv**
- **orgány veterinární správy**

Všechny zmiňované orgány mezi sebou samozřejmě spolupracují a vyměňují se vzájemně informace, což přispívá k efektivnějšímu zajištění bezpečnosti nezávadnosti potravin.

4.8 Dovoz, vývoz a tranzit

Dovoz, vývoz a tranzitní přeprava jsou zvláštními způsoby nakládání, pro něž zákon stanoví doplňující **požadavky**. Dovážet nebo vyvážet je možné:

- 1) geneticky modifikované organismy zapsané do Seznamu pro uvádění do oběhu,
- 2) geneticky modifikované organismy, pro které byl vydán souhlas nebo povolení pro uvádění do oběhu příslušným úřadem členského státu.

Osoba oprávněná k uzavřenému nakládání může dovážet nebo vyvážet pouze ty geneticky modifikované organismy, na které se toto **oprávnění** vztahuje, pokud jsou určeny výlučně k uzavřenému nakládání. Osoba, které bylo uděleno povolení pro uvádění do životního prostředí,

je oprávněna dovážet nebo vyvážet také pouze ty geneticky modifikované organismy, na které se toto povolení vztahuje, pokud jsou určeny výlučně pro uvádění do životního prostředí.

Dovozce nebo vývozce geneticky modifikovaného organismu nebo produktu je povinen uvědomit příslušný **celní úřad** a v případě potravin a surovin určených pro potravinářské účely též **Státní zemědělskou a potravinářskou inspekci**, pokud jde o přípravky na ochranu rostlin **Státní rostlinolékařskou správu** a v případě léčiv **Státní ústav pro kontrolu léčiv**. Dokumentace, kterou dovozce nebo vývozce předkládá celnímu úřadu, musí obsahovat zákonem stanovené náležitosti. Podle toho, jsou-li nebo nejsou-li splněny podmínky k propuštění zboží stanovené zákonem, rozhodne celní úřad o propuštění nebo odmítnutí dováženého nebo vyváženého geneticky modifikovaného organismu nebo produktu.

Tranzit přes území České republiky je možný jen v dopravních prostředcích zabezpečených proti nežádoucímu úniku geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí nebo jejich ztrátě či odcizení.

4.9 Patentování

Nové rostlinné odrůdy a nová plemena zvířat, pokud se jim přiznává právní ochrana, jsou chráněna v jednotlivých státech buď v rámci práva k vynálezům nebo v rámci zvláštní ochrany. V České republice jsou geneticky modifikované organismy chráněny v rámci patentového práva. Základem právní ochrany je **zákon č. 527/1990 Sb., o vynálezech a zlepšovacích návrzích**, ve znění pozdějších předpisů, který je doplněn zákonem č. **206/2000 Sb., o biotechnologických vynálezech**. Tento zákon byl přijat na základě **směrnice Komise 98/44/ES, o právní ochraně biologických vynálezů**. Vymezuje některé pojmy jako je biologický materiál, mikrobiologický postup, biologický způsob pěstování rostlin nebo chov zvířat a dále definuje patentovatelné biotechnologické vynálezy (izolovaný biologický materiál, rostliny a zvířata, mikrobiologický nebo jiný technický postup a výrobek) a vyluky z patentovatelnosti. Upravuje též rozsah ochrany, vyčerpání práv, omezení práv majitele patentu a podmínky přihlášky vynálezu.

Na **podávání přihlášky** se použije ustanovení zákona o vynálezech a zlepšovacích návrzích, nicméně speciální úprava v zákoně o biotechnologických vynálezech stanoví některé odchylky.

Jde o případ, kdy vynález obsahuje použití biologického materiálu nebo se týká biologického materiálu, který není přístupný veřejnosti, a který nelze popsat v patentové přihlášce tak, aby odborník mohl vynález uskutečnit. Za dostatečný se potom považuje popis pouze tehdy, jestliže byl biologický materiál uložen u uznávané ukládací instituce, která získala toto postavení v souladu s článkem Budapešťské smlouvy o mezinárodním uznávání uložení mikroorganismů k účelům patentového řízení a obsahuje určité informace.⁷³ Zákon dále upravuje, kdo má k takto uloženému materiálu přístup.

Chráněny jsou rostlinné odrůdy nebo plemena zvířat, které jsou již obecně známé, ale které se nějakými významnými znaky odlišují od těch již obecně známých, splňují-li samozřejmě další podmínky stanovené zákonem. U geneticky modifikovaných organismů se ani tak nejedná o odlišující znaky jako spíš o specifické vlastnosti. Podle zákona 206/2000 Sb. jsou **patentovatelné** geneticky modifikované organismy, není-li technická proveditelnost vynálezu omezena na určitou odrůdu rostliny nebo plemeno zvířete. Konkrétně se patentuje technický postup, tedy genetická modifikace. Biologický způsob pěstování rostlin a chov zvířat patentovat nelze, protože to je založeno na přírodním úkazu. Zákon z patentovatelnosti vylučuje například lidské tělo, vynálezy, jejichž užití by se přičilo dobrým mravům nebo veřejnému pořádku, zejména genetické úpravy embrya pro průmyslové nebo obchodní účely nebo klonování lidské bytosti. Není také možné patentovat genetickou úpravu zvířat, pokud jim může způsobit utrpení bez podstatného medicínského užitku.

Patentová ochrana se vztahuje i na biologický materiál získaný množením nebo reprodukcí chráněného materiálu. Toto právo majitele patentu je omezeno **právem uživatele**, tedy zemědělce. Ten je oprávněn používat předmět patentu pro reprodukci při své zemědělské činnosti s výjimkou obchodního užívání. Nesmí tedy produkt své sklizně zpeněžit jako osivo. Majitel patentu naopak není oprávněn zakázat rozmnožování biologického materiálu, který je předmětem patentu, jestliže jeho uvedení na trh bylo učiněno jím samým nebo s jeho souhlasem, a jestliže rozmnožování vyplývá z použití, ke kterému byl biologický materiál uveden na trh za podmínky, že získaný materiál není následně používán pro další rozmnožování.

⁷³ Slovákova, Z.: Průmyslové vlastnictví, 1. vydání, Orac, Praha 2003, str. 34

Dalším omezením majitele je **nucená licence**. O nucenou licenci se jedná v případě, kdy nelze užívat práva k rostlině nebo plemeni, aniž by docházelo k porušování dřívě uděleného patentu. Úřad nucenou licenci udělí, pokud majitel šlechtitelského oprávnění neúspěšně žádal majitele patentu o poskytnutí smluvní licence a jestliže rostlinná odrůda nebo zvířecí plemeno představuje důležitý technický pokrok značného ekonomického významu ve srovnání s vynálezem, který je patentem chráněn. Majitel patentu má právo na **křížovou licenci** neboli protilicenci k obchodnímu užívání za stejných podmínek, jaké platí pro nucenou licenci.

Na mezinárodněprávní úrovni má v současné době v oblasti patentování velký význam **dohoda TRIPS** a smlouvy spravované Světovou organizací duševního vlastnictví (WIPO) – **Pařížská úmluva na ochranu průmyslového vlastnictví, Smlouva o patentové spolupráci a Smlouva o patentovém právu.**⁷⁴

⁷⁴ Slovákova, Z.: Průmyslové vlastnictví, 1. vydání, Orac, Praha 2003, str. 127

Závěr

Téma, které je předmětem této diplomové práce nemá hluboké historické kořeny. Geneticky modifikované organismy patří mezi relativně nový pojem a jeho obsah se neustále vyvíjí v souvislosti s novými vědeckými poznatky.

Obecně platí, že cokoli nové v nás vyvolává zájem. Lidská zvědavost a potřeba poznávat jsou přirozené vlastnosti, které je ale třeba nějakým způsobem usměrnit, aby nedošlo hned na začátku k jejich zneužití. Právo by mělo a stanovit hranice, které nemůžeme překročit, ale i určit pravidla, v jejichž mezích se můžeme pohybovat. Nakládání s geneticky modifikovanými organismy je spojeno s několika činnostmi. Nejdřív je třeba geneticky modifikovaný organismus vyrobit, poté otestovat a nakonec se přistupuje k uvedení do oběhu či životního prostředí. Cílem práva by měla být regulace celého procesu a podle mého názoru Evropská unie i Česká republika se snaží tento proces citlivě regulovat.

Musíme být opatrní, kterým směrem se naše kroky budou ubírat. A to neplatí jen pro oblast geneticky modifikovaných organismů. Čím větší je neznalost dané problematiky, tím víc nabývá na významu princip předběžné opatrnosti. Jsem přesvědčená, že se geneticky modifikované organismy mohou stát velice užitečnými, ale pouze za předpokladu jejich správného použití. Vždyť dosavadní testy zatím neprokázaly negativní účinky na lidské zdraví.

Podle mého názoru je také třeba o geneticky modifikovaných organismech otevřeně hovořit. Opačný přístup může u veřejnosti budit podezření, že se děje něco, co vyvolává pochybnosti o jejich správnosti a účelnosti. Na druhou stranu nadměrná pozornost také škodí, protože může docházet k manipulaci veřejného mínění ve prospěch některých zájmových skupin. Pokud jde obecně o názor na geneticky modifikované organismy, setkáváme se se dvěma reakcemi. Buď jsou kladné a dochází k jejich přijetí, protože tito lidé jsou příznivci nových technologií, nebo negativní a následně k jejich odsouzení. To že dochází k negativním reakcím je přirozené. Často k nim však dochází bezmyšlenkovitě a na základě jednostranného toku informací. Nikdo nikoho nenutí, aby vůči geneticky modifikovaným organismům zaujal ten nebo onen přístup, je to pouze na našem uvážení, které by mělo vycházet z objektivních informací. Je zřejmé, že geneticky modifikované organismy již nyní jsou a i do budoucna budou předmětem sporů. Nicméně vytvoření si názoru na tuto problematiku a následná volba je na nás samotných a měli bychom toho využít a ne se nechat zmanipulovat neúplnými informacemi, které nám mohou být z nejrůznějších důvodů zájmovými

skupinami předkládány. Pokud se někomu zdá, že nám volba nepřísluší, je třeba připomenout, že jsme posledním článkem řetězce, který rozhoduje o tom, jestli si geneticky modifikovaný produkt koupí či nikoli.

Domnívám se, že v dnešní době se otázkám geneticky modifikovaným organismům nevěnuje taková pozornost. Mnohem aktuálnějším tématem jsou např. ozónová vrstva a s ní související globální oteplování. Přitom nesmíme zapomínat, že geneticky modifikované organismy jsou neméně důležité. Mělo by se k nim přistupovat s velkou pozorností a opatrností, protože nikdo neví, jaké následky bychom mohli čekat, kdybychom nad nimi ztratili kontrolu. Má cenu dávat v sázku takové hodnoty, jakými jsou biologická rozmanitost a její ztráta? Myslím, že není více třeba zdůrazňovat, jak velkým potencialem nebezpečím geneticky modifikované organismy jsou.

V ČR jsou geneticky modifikované organismy upraveny zákonem č. 78/2004 Sb., o nakládání s geneticky modifikovanými organismy a produkty a tato úprava je plně kompatibilní s legislativou EU. Nutno připomenout, že jde o úpravu komplexní, i když zdaleka ne jedinou, která se geneticky modifikovaným organismům věnuje. V EU je základ právní úpravy především ve směrnici č. 2001/18/ES o záměrném uvolňování geneticky modifikovaných organismů do životního prostředí a o zrušení směrnice Rady 90/220/EHS a směrnice 90/219/EHS o uzavřeném nakládání s geneticky modifikovanými mikroorganismy. Jak naše právní úprava, tak právní úprava na úrovni EU, vychází z principu předběžné opatrnosti.

Je těžké prognózovat budoucí vývoj geneticky modifikovaných organismů. Nicméně podle mého názoru je tato problematika prozatím upravena dostatečně. Další možnosti úpravy musí vycházet z nových vědeckých poznatků a bude nutné, aby právní úprava na ně co nejrychleji reagovala. Oblast geneticky modifikovaných organismů je velice citlivou oblastí, která se bude stále více dostávat do povědomí lidstva i z hlediska globální problematiky. Neustále se zhoršující životní prostředí a oblasti světa, kde je nedostatek potravin, budou podnětem k tomu, aby se věda stále častěji geneticky modifikovanými organismy zabývala. Potom bude záležet na právu, do jaké míry tuto problematiku upraví a to nejen v oblasti mezinárodní spolupráce v rámci OSN, ale i na úrovni Evropské unie a z toho odvozeně i na naší úrovni národní.

Na úplný závěr bych jen chtěla vyslovit přání, aby tato diplomová práce přispěla čtenáři k vytvoření uceleného názoru na danou problematiku.

Použitá literatura

Odborná literatura

Damohorský, M. a kol.: Právo životního prostředí, 1. vydání, C.H. Beck, Praha 2003, ISBN 80-7179-747-2

Kohák, E.: Zelená svatozář, 1. vydání, SLON, Praha 1998, ISBN 80-85850-63-X

Primack, R.B. – Kindlmann P. – Jersáková, J.: Biologické principy ochrany přírody, 1. vydání, Portál, Praha 2001, ISBN 80-7178-552-0

Lomborg, B.: Skeptický ekolog, Dokořán – Liberální institut, 2006, ISBN 80-7363-059-1/ ISBN 80-86389-42-4

Slováková, Z.: Průmyslové vlastnictví, 1. vydání, Orac, Praha 2003, ISBN 80-86199-63-0

Dobřichovský, T.: Moderní trendy práv k duševnímu vlastnictví, Linde Praha, a.s., Praha 2004, ISBN 80-7201-467-6

Kružíková, E. – Adamová, E – Komárek, J.: Právo životního prostředí Evropských společenství – Praktický průvodce, Linde Praha, a.s., Praha 2003, ISBN 80-7201-430-7

Doubková, Z. a spoluautoři: Geneticky modifikované organismy, Ministerstvo životního prostředí, 2003, ISBN 80-7212-259-2

Damohorský, M. – Smolek, M.: Zemědělské právo – Učební pomůcka, 1. vydání, IFEC, s.r.o., Praha 2001, ISBN 80-86412-11-3

Pearce, D. – Barbier, E. – Markandya, A.: Sustainable development, Earthscan Publication Ltd., 1990, ISBN 1-85383-241-3

Reid, D.: Sustainable development – An introduction guide, Earthscan Publication Ltd, 1995, ISBN 1-85383-088-7

European Academies – Science Advisory Council: A user's guide to biodiversity indicator, The Royal Society, 2005, ISBN 0-85403-612-1

J. & S. McEldowney: Environment and the law – an introduction for environmental scientists and lawyers, Longman, 1996, ISBN 0-582-22712-7

Kiss, A. – Shelton, D.: Manual of European Environmental law, 2. vydání, Cambridge university press, 1997, ISBN 0-521-59888-5

Moldan, B.: Ekonomická dimenze udržitelného rozvoje, Nakladatelství Karolinum 2001, ISBN 80-246-0246-6

Stejskal, V.: Úvod do právní ochrany přírody a péče o biologickou rozmanitost, Linde Praha, a.s., 2006, ISBN 80-7201-609-1

Internetové zdroje

www.biotrin.cz

<http://envirocancer.cornell.edu>

<http://ec.europa.eu>

www.osel.cz

www.greenpeace.cz

www.monsanto.cz

www.stuz.cz

www.gmo.sk

www.agronavigator.cz

www.percyschmeiser.com

www.biodiv.org

www.eny.cz

<http://eur-lex.europa.eu>

www.efsa.europa.eu

www.phyto sanitary.org

en.wikipedia.org

www.mze.cz

www.priroda.cz

www.euractiv.cz

<http://gmo.vscht.cz>

www.evropska-unie.cz

www.vuvr.cz

www.enviweb.cz

www.ekolist.cz

<http://81.0.228.70>

www.aspi.cz